Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 115 (10100) 1976 чылдың май 14, пятница 1925 чылда үндезилеттинген Өртээ 2 көп.

СЭКП Төп Комитединде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш ВЦСПС-те

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 106 чыл болган оюнга тураскааткан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниги 1976 чылдың апрель 17-де болган.

Ол субботникке 144 миллион ажыг кижи киришкен, шуут-ла заводтарга болгаш фабрикаларга, тудугларга, совхозтарга болгаш колхозтарга, транспорт бүдүрүлгелеринге болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларынга, а ол ышкаш хоорайларны база чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарынга ажылдаан. Чүгле үлетпүр продукциязын безин 745 миллион рубльге бүдүрүп үндүрген. 156 миллион ажыг рубльди ажылдаан болгаш оңгу беш чылдың фондузунче шилчиткен.

Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге идепкейлиг киришкен ажылчыннарга, колхозчуларга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга, албан-хаакчыларга, студентилерге болгаш өөреникчилерге, Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларынга, күш-ажылдың хоочуннарынга, бүгү-ле совет кижилерге оларның эрес-шудургу база харам чок күш-ажылы дээш СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС чүректиң ханызындан өөрүп четтирген.

Субботникке ажылдап тыпкан херекселдерни уругларның ясли-садтарының база уруглар садтарының четкилерин калбартырынга, эвилелдешкен республикаларга, крайларга база областарга кадык камгалалының албан черлерин тударынга чарыгдаар деп шиитпирлээн.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга

КАПИТАЛ ТУДУГ 4 АЙЛАРДА

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш планның онаалдаларын күүседири-биле күжениишкинниг ажылдааның түңнелинде республиканың тудугжулары чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

Бо чылдың эрткен 4 айларында 47,6 млн. рубльдиң кол фондулары ажыглалга кирген. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге ол 5,7 катап хөй.

Ак-Довурак хоорайның тудугжулары Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнге күш-ажылчы тиилелгезин тураскаадып, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглалга кирген.

Республиканың районнарында 7600 баш шээр мал кирер кажааларны көдээ тудугжулар ажыл-агыйларга кылып берген. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге капитал салыышкыннарның шиңгээлдези 6,5 хуу, тудуг-монтаж ажылдары 10,2 хуу ажыр кылдынган.

Чуртталга шөлүнүң тудуунга капитал салыышкыннарны шиңгээдип алыры 106,6 хуу күүсеттинген.

Капитал салыышкыннарның программазын «Тыва даг-дүгү» комбинат, бодунуң күжү-биле кылыр ажылдар талазы-биле «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестер, ыяш үлетпүр ажыл-агый эргелели, автооруктар тудуунуң болгаш ажыглалының эргелели чедиишкинниг күүсеткен.

Ынчалза-даа тудуг организацияларының 4 айларда ажылының анализи шыңгыы четпестер барын көргүзүп турар. Кол фондуларны ажыглалга кииреринин планы чүгле 69,4 хуу, капитал салыышкыннарның шиңгээлдези 80,1 хуу, тудуг-монтаж ажылдарының планы 83,4 хуу күүсеттинген. Ылаңгыя багай байдал Тыва электри четкилеринде, «Тудуг кезектери», «Тыва кобальт» комбинаттарда, «Скотопром» тресте, үлетпүр-тудуг материалдары каттыжыышкынында, чер-чер Советтериниң албан организация черлеринде болгаш оон-даа өске тудуг организацияларында.

Бүдүрүлге черлериниң чугула тудугларында капитал салыышкынның болгаш тудуг-монтаж ажылдарының планы күүсеттинмээн: аңаа керамзит-сай болгаш хана, керамиктиг материалдарның заводтарының, эът комбинадының, сөөк далганы кылыр заводтуң, Хову-Аксында даараныылга фабриказының тудуглары хамааржыр.

Школалар, уруглар албан черлериниң, кадык камгалалының, культураның албан черлериниң, коммунал ажыл-агыйының объектилеринде ажылдың темпизи кончуг куду.

Чуртталга тудуунда капитал салыышкыннарның планы харын-даа ажыр күүсеттинген, ынчалза-даа чуртталга шөлүн ажыглалга кииреринин планы чедир күүсеттинмээн. Ол чорук материалдыг болгаш ажылчын күш курлавырларын хөй санныг объектилерже чашканнаарының эрткен чылдардагы шын эвес практиказының ам-даа уламчылап турарының херечизи.

30 ажыг санныг тудуг организацияларындан чүгле 13-ү тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсеткен. «Тыва тудуг» трестиң, «Кызыл үлетпүр тудуг», «Чер ажылдары кылыр» эргелелдери, № 18 болгаш 20 КМК-лары, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 1070, 1138 КМК-лары, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының септелге-тудуг эргелели, «Минторгтуң» септелге-тудуг эргелели, «Абаканэнергопромстройнуң» КМК-зы оожум темп-биле ажылдаан.

Бирги квартадда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,2 хуу чедир күүсеттинмээн, а эрткен чылдың ол үези-биле алырга 2,3 хуу кудулааны канчап-даа таарышпас.

«Тыва көдээ тудуг» трест шиитизи-биле тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 216 муң рубльге пландан ажыр чиигелдезин чедип алганын демдеглээри өөрүнчүг.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кудулааанындан 945 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары чедир күүсеттинмээн. Бо көргүзүг талазы-биле ылаңгыя багай байдал «Кызыл үлетпүр тудуг», «Чер ажылдары кылыр» эргелелдерде, 586, 741, 1070, 1138 дугаарлыг КМК-ларда, «Тувавтотранстың» тудуг-монтаж участогунда, «Сибирьтехмонтажтың» участогунда болуп турар.

Тудуг организацияларының куду көргүзүглери ук организацияларның ажыл-херекке ажыл-агыйжы эвес хамаарылгазын херечилеп турар. Январь-март айларда тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези планда көрдүнгенинден 1013 муң рубльге улгаткан. Чүгле «Тыва тудуг» трест бот-үнени 656 муң рубльге аартаарын болдурган.

Эрткен 4 айларның түңнели республиканың тудуг организациялары четпес ажылдаанын көргүскен. Планның онаалдаларының кол көргүзүглери: тудуг-монтаж ажылдарының шынары хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, бот-үнени чиигедириниң планы күүсеттинмээн. Ийиги кварталдың баштайгы айы төнген. Эрткен үениң хожудалашкыннарын чайладып, тудугжулар бирги чыл чартының бүдүрүлге программазын күүседиринче бүгү күштүг мөөңнээри чугула.

М. А. Шолоховка болгар шаңнал

1975 чылда Софияның Улустуң хоорай совединиң тургусканы литература шаңналын М. А. Шолоховка май 12-де БУР-нуң ССРЭ-де элчин черинге тывыскан. Ол шаңналды чылдың-на болгар болгаш даштыкы чогаалчыларга тыпсыр.

Сураглыг совет чогаалчылар, культураның ажылдакчылары, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери, сураглыг болгар литераторлар, элчин черниң ажылдакчылары бир-ле дугаарында «Делегей литературазынга улуг салыышкыны дээш» деп шаңнал-биле шаңнаткан М. А. Шолоховка чылыы-биле байыр чедиргеннер.

БУР-нуң ССРЭ-де элчини Д. Жулев М. А. Шолоховтуң Софияның хүндүлүг хамаатызы болганын дыңнаткан.

Хүндүлүг шаңнал дээш болгар өңнүктерге М. А. Шолохов сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткен.

(СЭТА).

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң мурнакчы саанчызы Долума Моңгуш бо чылдың бирги кварталында 12 тонна сүт саар турган 16 тонна 195 килограммны саап, планын 134,9 хуу күүсеткен. Ынчангаш, аныяк кыстың сагган сүдү 1 баш инектен 736 килограмм болуп, чүгле совхозка эвес, районда мурнакчы саанчыларның санынга кирген.

ЧУРУКТА: Долума Моңгуш.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур, аңаа күш-ажылчы белекти сөңнээр дээш чарыштың кидин-түлүк үезинде Саян-оол Ыттавасович Тараачы дүштеки чапсар үезинде эш-өөрүнге беседа кылган:

— Бистиң бригаданың мурнунда сорулга улуг. 1976 чылдың декабрь 25-ке чедир 505 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр ужурлуг бис. Ооң-биле кады ажылдың шынарын улам экижидер болгаш тудугнуң дужаар хуусааларын кызырар дээш шуптурус кызымаккай ажылдаар бис — деп, ол чугаазын эгелээн.

С. Ы. Тараачы бригадазында каш чыл улаштыр агитатор. Ол ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң депутадынга алды чыл улаштыр соңгудуп келген. Хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. С. Тараачы аныяк-даа болза, улуг дуржулгалыг тудугжу. Ынчангаш ол коллективте хүндүткелдиг.

«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелинде Степан Борбак-оолдуң бригадазы бедиткен хүлээлгени алган. 110 аал иштиг чурттар бажыңның тудуун доктааткан хуусаазындан 15 хонук, эмнелге ажылдакчыларының ниити чуртталга бажыңының тудуун—5 хонук эрте дооскаш, ажыглалга кииреринин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көргенинден 1,5 хуу бедидерин ында айыткан.

Бригада кежигүннери боттарының мурнунда улуг сорулганы салган, чаңгыс кижи дег, быжыг тура-соруктуг ажылдап турар. Бригада бодунуң мурнунда салган сорулгазын күүседир дээрзинге чигзиниг турбас.

Ынчан 1968 чыл турган. «Кызыл тудуг» эргелелиниң В. В. Навалокинниң удурткан бригадазынга Совет Армияның хүрээлениинден чаа халашкан аныяк оол С. Тараачыны дашчы кылдыр хүлээп алган. Аңаа баштайгы үеде дузалал ажылдарын дагзып, дашчы болурунга дуржулгалыг ажылчыннар өөредип турган. Элээн үе эрткенде Саян-оолга тууйбу салып, дашчы болурун чөпшээрээн. Ол уран-шевер, сонуургаачал болганындан дашчының мергежилин шиңгээдип ап шыдаан. Оон бээр-ле ол тудугнуң мергежилинге бердинген. С. Тараачы ам дашчы болурундан аңгыда бызаңчының, бетонщиктиң, дунзаалакчының арга-мергежилдерин база чедип алган. Каптыг-даа ажылды дагзырга Саян-оол тергиин эки шынарлыг кылдыр күүседиринге чаңчыккан.

С. Тараачы бодунуң бригадазы-биле Кызылдың 2, 24, 26, 12 болгаш Улуг-Хем эриинде кварталдарга 4—5 каът чуртталга бажыңнарын, ясли-садтарны, школаларны туткан. Ол ам 1973 чылдан эгелээш республика найысылалының 4-кү микрорайонунда чуртталга бажыңнарын тутчуп турар. Тоску беш чылдың сөөлгү чылында олар 120 аал иштиг чурттаар бажыңны дооскаш, ажыглалга кирген. Ында мергежилдиг дашчының киирген үлүү улуг.

С. Тараачы чыл санында-ла мурнакчыларның одуруунга кирип, социалистиг чарыштың тиилекчизи боор келген. Ол эрткен чылын «Социалистиг чарыштың тиилекчизи», «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдектери-биле шаңнаткан. Партия, Совет чазак тудугжунуң кызымак ажылын үнелеп, ону «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле чоокта чаа шаңнаан.

1971 чыл С. Тараачының амыдыралынга эң-не уттундурбас чыл боор артар. Ынчаарда ону «Кызыл тудуг» эргелелиниң коммунистери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлениинге хүлээп алган. Ол үеден эгелээш, ону эргелелде партия организациязы бригадазының агитатору кылдыр томуйлаан. Ол хүлээлгезин бо хүннерге чедир үлегерлиг күүседип келген. С. Тараачы ССРЭ-ниң тудуг болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилел Төп Комитединиң пленум кежигүнү. Ынчангаш ол профэвилел организациязының ажылында база идепкейлиг киржип турар.

Оңгу беш чылдың баштайгы кварталының планның даалгаларын С. Тараачының ажылдап турар бригадазы база эки түңнелдерлиг дооскан. Кварталда 80 муң рубльдиң тудуг ажылын кылыр турган, ону 106 хуу кылдыр ажыр күүсеткен.

—Чедиишкинни быжыглаар төлээде, үргүлчү өөренири, дуржулгалыг эш-өөрнүң арга-мергежилин доктаамал өөренири, ажыглаары чугула—деп, ол чугаалап турар. Коммунист С. Тараачының сөзү ажыл-херек-биле карышпайн турар. Ол—Кызылдың автоорук техникумунуң хамааты тудуг салбырында бот-өөредилге-биле өөренип турар. Техникумну ыяап-ла дооскаш, тудугжу-мастер болурун ол быжыы-биле шиитпирлээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга күүседир дээш бүгү улустуң демиселинге мергежилдиг тудугжу С. Тараачы бодунуң төлептиг үлүүн киирип турар.

ЧУРУКТА: дашчы С. Ы. Тараачы.

С. САНДАН,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

18-ки армияның дайынчы хоочуннарының ужуражыышкыны

Ада-чурттуң Улуг дайынының үгер-бооларының сөөлгү даштаашкыннары база Советтер чуртунуң алдарлыг Чепсектиг Күштеринге алдар болдурган баштайгы тайбың салюттарның даштаашкыннары болгандан бээр үжен бир чыл эрткен. Фашизмни чылча шапкан, бодунуң Төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруун камгалап алган, өске күрүнелерниң улустарынга хосталганы берген совет дайынчыларының эрес-маадырлыг чоруун өөрүп четтирген кижи төрелгетен кажан-даа утпас. Кремльдиң ханазында, Ленинградта, Пискаревск мемориалында, Волгоградта, Новороссийскиде, Керчиде база бистиң Төрээн чуртувустуң өске-даа он-он хоорайларында болгаш ооң даштында-даа мөңгеде өшпес оттар боттарының читпес дайынчы алдар-биле шыпкан маадырларның дугайын мөңгеде сагындырып турар.

Дайынның хоочуннарының майда болур ужуражыышкыннары чыл келген тудум уламна байырлалдыг болуп бар чыдар. Фронтучу оруктарның уттундурбас маадырлыг чылдарының дугайында сактыышкыннарын солчур, амгы хүннүң дугайын, тайбың ажыл-херектерниң дугайын бот-бодунга чугаалаар дээш олар чаңгыс черге чыглып келир. Ындыг ужуражыышкыннарның киржикчилеринге эрткен болгаш амгы үе кажан-даа аңгылаттынмас, чүге дээрге Төрээн Ада-чуртунуң ужун дайынчы болгаш күш-ажылчы тиилелгелер оларга аңгылаттынмас болуп турар.

18-ки армияның хоочуннарының чаңгыс апарган ужуражыышкыны Москвага майның 12-де болган. Кавказ, Новороссийск болгаш Керчь дээш тулчуушкуннарның маадырлары, Украинаны, Польшаны, Венгрияны болгаш Чехословакияны хостаанының талазы-биле дайынчы өңнүктер чурттуң бүгү булуңнарындан Совет Армияның Төп бажыңынга чыглып келген.

18-ки армияның талазы-биле боттарының дайынчы эжи — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, Совет Эвилелиниң Маршалы Леонид Ильич Брежневти олар чүректиң ханызындан, байыралдыг чолугуушкун-биле уткуп алганнар. Эш Л. И. Брежнев Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы хүнүнден ооң сөөлгү хүнүнге чедир ол армияның солдаттары болгаш офицерлери-биле кады чоруп келген.

Совет Эвилелиниң Маршалы деп бедик шериг атты тывысканы-биле болгаш «Маршал сылдызы» деп ылгавырның маршал демдээн аңаа бергени-биле холбаштыр, дайынчы өңнүктери Леонид Ильичиге чүректиң ханызындан байыр чедирген болгаш Совет Эвилелиниң Маадыры, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Л. И. Брежневтиң төрүттүнген черинге хүлерден кылган ооң хөрек тураскаалын Тиилелге хүнүнүң бүдүүзүнде тургусканынга шын сеткил-биле таарзынганын илергейлээннер. Тулчуушкунга болгаш күш-ажылга шылгараңгай чоруктары Маадырның ийи сылдызы-биле демдеглеттинген кижиге бүгү улустуң хүндүткелиниң тодаргай херечизи ол-дур.

Эш Л. И. Брежнев тураскаал кылдыр дайынчы өңнүктери-биле кады чурукка тырттырган.

Ужуражыышкынны 18-ки армияның политкилдизиниң начальнигиниң оралакчызы турган С. С. Пахомов ажыткан.

117-ги гвардейжи адыгжы дивизияның политкилдизиниң начальниги турган В. В. Кабанов, Новороссийскиниң 318-ки адыгжы дивизиязының полк командири турган Совет Эвилелиниң Маадыры Д. С. Ковешников, Новороссийскиниң шериг-далай баазазының начальниги турган Совет Эвилелиниң Маадыры Г. Н. Холостяков, 18-ки армияның политкилдизиниң салбыр начальниги турган М. М. Левин, армияның политкилдизиниң лектору турган И. П. Шербак болгаш өскелер-даа боттарының сактыышкыннарын чугаалаан.

Чылыг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан эш Леонид Ильич Брежнев хоочуннарның мурнунга чүве чугаалаан. Ол СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың омунээзинден хоочуннарга Ада-чурттуң Улуг дайынынга фашизмни ашкан тиилелгеге оларның канчаар-даа аажок улуг салыышкыны дээш, тайбың чылдарда эрес-шудургу күш-ажылы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкинин илергейлээн.

Бодунга Совет Эвилелиниң Маршалы атты тывысканы-биле база «Маршал сылдызын» бергени-биле, төрүттүнген чери Днепродзержинскиде хүлер хөрек тураскаадып ажытканы-биле холбаштыр сеткилдиң ханызындан чугаалаан чылыг сөстери дээш хоочуннарга эш Л. И. Брежнев өөрүп четтирген.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң шылгараңгай маадырлыг чоруун коммунистерниң ленинчи партиязының хөй талалыг ажыл-чорудулгазы хандырган турган деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруун хандыраары дээш, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптерин боттандырары дээш идепкейлиг демиселдиң ленинчи даштыкы политиказын бистиң партиявыс болгаш Совет күрүне хажык чок чорудуп турар, ол чорук Хельсинкиге хүлээп алдынган документилерниң ёзузунга дүгжүп турар.

Партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга канчаар боттандырып турарының, съездиниң хүлээп алганы, совет улустуң чаагай амыдыралын улам ыңай экижидериниң программазын СЭКП Төп Комитединиң канчаар боттандырып турарының дугайын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары чугаалаан. Партия биле чоннуң бузулбас чаңгыс эви—бистиң бүгү тиилелгелеривистиң үндезини деп, эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Леонид Ильич Брежнев дайынның хоочуннарынга чаагай кадыкшылды, узун назынны, өзүп олурар салгакчыларны—бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарынга боттарының адаларының база кырган-ачаларының херээниң шынчы уламчылакчыларын кижизидеринге чедиишкиннерни күзээн.

(СЭТА).

БАШ УДУР ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «1976 чылда өрт айыылының сезонунга белеткел болгаш Тыва АССР-ниң девискээринге арга-ыяш өрттери-биле демисел талазы-биле хемчеглерниң дугайында» доктаалында ажылчы чоннар депутаттарының район болгаш хоорай Советтериниң күүскомнарының, өске-даа албан организацияларының арга-ыяш өртенир чорукка удур ажыл талазы-биле чамдык чедиишкиннерни демдеглээш, четпестерни база тодаргайы-биле айыткан.

Чон ортузунга тайылбыр-массалыг ажылдың кошкак чоруп турарын ында демдеглээн. Арга-ыяш өртенир чоруктуң кол-ла чылдагааны өртке удур дүрүмнерни арга-ыяштарга, колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринге сагывазы боор турар. Ол ышкаш арга-ыяш камгалалының органнарының болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң район, хоорай күүскомнарының талазындан өртке удур шалыпкын хемчеглерни албайн турар. Ооң ужурундан өрт улам хөрлээлеп, делгем девискээрлерни шыва алыр, аңнарның, куштарның болгаш өске-даа дириг амытаннарның өзүп, көвүдээр оран-чуртун узуткап, хөй миллион рубль өртектиг арга-ыяшты узуткап кааптар.

Эрткен чылын «Тыва көдээ тудуг» трестиң, Улуг-Хемниң ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы, күрүлетпүр ажыл-агый черлери, районнарның аңчылар ниитилелдери дээш өске-даа албан, организациялар Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1975 чылдың март айда доктаалының негелделерин күүсетпейн, ында айыткан хемчеглерни албаан түңнелинде чамдык черлерге, эң ылаңгыя Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарга онза хөй арга-ыяш өрттенгенин айтыр херек.

Иштики херектер министерствозунуң болгаш юстицияның органнары өрттерниң үнген чылдагааннарын долузу-биле истеп, тыппаан болгаш бо дугайында айтырыгны көөрүн саададып турар. Чижээ, 1975 чылда арга-ыяштың 279 кезек черге өртенир таварылгазы болган. Оларның чүгле бежиниң чылдагаанын илереткен, кеземче болгаш материалдыг харысалганы буруулуг кижилерге хүлээткен.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели арга-ыяш өртүн болдурбас болгаш дүрген өжүрүп, узуткаар талазы-биле ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. Арга-ыяш-биле холбаалыг министерстволар болгаш албан черлери-даа чон ортузунга өртке удур тайылбыр ажылынче онза кичээнгейни салыр ужурлуг. Ыяш ажыл-агыйлары арга-ыяш өрттери болган таварылгада оларны өжүрериниң тодаргай планнарын ажылдап кылгаш, районнар болгаш хоорайлар күүскомнарынга бадыладыры-биле киирген турар. Ындыг планнарга чону, а ол ышкаш ажылчыннарны база транспорт чүүлдерин хаара тударын айтыр. Ол шиитпирде өрт өжүрериниң кадрлары-биле ыяш ажыл-агыйларын хандырарын, амгы үениң болбаазын чепсек-херекселдерин белеткээрин база көрген.

Өрт айыылы үнүп болур үеде, тодаргайлаарга, харның эрээш катап чаарынга чедир хуусаада, арга-ыяш девискээрлеринче, ыяш ажыл-агыйларынче чоруткан орук-чирик бүрүзүнге эртип болбазының тускай демдектерин тургузар. Арга-ыяш девискээрин камгалаар хемчеглерге аныяктарны, школачыларны калбаа-биле хаара тудар, «ногаан ыяш таныылдарының» санын көвүдедир, школаларның лесничество — ыяш ажыл-агыйларын организастаар херек.

Доктаалда айыткан хуусаада ыяш белеткээр организациялар шуптузу ыяш ажыл-агый черлеринге өртке удур хемчеглерниң календарь планнарын ыяап-ла киирген турар. Бир эвес ындыг планнарны күүсетпес болза, ыяш белеткээрин чөпшээревес, тус-тус организацияларның удурукчуларынга харысалга хүлээдир.

Ыяш ажыл-агыйларынга оларның девискээринде арга-ыяшты таварты туристерниң эртер оруктарын контрольдаарын даасkан. Чамдык черлерге харын-даа туристерниң чоруурун чөпшээревейн барып болур.

Арга-ыяштың өрттенгенинге буруулугларны илередип, материалдыг каража-когаралды эгидери-биле иштики херектер органнары болгаш ыяш ажыл-агый черлери өрттүң үнген чылдагааннарын доп-дораан илередир ужурлуг.

Ыяш ажыл-агыйларының, ыяш белеткээр черлериниң болгаш арга-ыяш девискээрлеринде ажылдыг өске-даа бүдүрүлге черлериниң өртке удур хемчеглерин чугаалажып көргеш, тус-тус районнарга тускай шиитпирни үндүрген турар. Республикада ыяш кезиин, белеткеп турар бүгү черлерде будук-бүрүнү, чээрген-чөвүрээлерни аштап, арыглаар херек.

Бир эвес ыяш белеткээр баазаларга, тоорук белеткээр болгаш аңнаар арга-ыяштарга өрт үнер болза, үстүнде айыткан организациялар дүрген хемчегни алыр, бодунуң болгаш белеткел кылып турар организацияларның күжү-биле ону өжүрерин оралдажыр ужурлуг.

Өрт айыылынга удур хемчеглер дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын болгаш өске-даа дүрүмнерни хажык чокка күүседип, тайылбыр-массалыг ажылдарны кылып, ажылчы чоннарга дааныр болза, арга-ыяш өрттери ышкаш ындыг хоозурадыг айыылды чайладып ап болур.

В. КУШНЕР.

Дүүн Кызылга

ДУРЖУЛГА СОЛЧУРУ-БИЛЕ

Моол Араттың Революстуг намының Завхан аймак комитединиң партия ажылдакчыларының делегациязы идеология ажылының дуржулгазын солчуру-биле бистиң республиканың найысылалында чедип келген. МАРН-ның Завхан аймак комитединиң секретары Тумэнжаргалын Дамдин, аймактың Тудевтей сумузунда партия организациязының секретарының оралакчызы Чувсанжабын Найдансурен болгаш өскелер-даа делегацияның составында кирип турар.

СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин моол аалчыларны дүүн хүлээп алгаш, беседалашкан.

Партия обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң харысалгалыг ажылдакчылары-биле моол делегацияның кежигүннери ужурашкаш, идеология ажылының дуржулгазы-биле таныжкан.

Моол өңнүктер бөгүн Кызылдың партия организациязының идеология ажылының дуржулгазы-биле таныжар болгаш хоорайның чамдык бүдүрүлге, албан организация черлеринге баар.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕРИ — КОЛ ЧҮҮЛ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

Коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазында бистиң партияның экономиктиг политиказының кол угланыышкыннарының бирээзи бүдүрүлгениң ажыктыын бүгү хемчег-биле бедидери болур. Эш Л. И. Брежнев партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин кылып турган мынча дээн: **«Чурттуң мурнунда тургустунган хөй талалыг экономиктиг болгаш социал сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээр дизе, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дүрген улгаттырарындан, бүгү ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын дыка бедидериинден өске орук чок. Ажыктыг чорукче колдуг чүткүл — бистиң бүгү-ле экономиктиг стратегиявыстың эң чугула, чарылбас кезээ болур, ынчангаш ол дугайын катап-катап чугаалаар-даа апаар».**

Республиканың үлетпүр бүдүрүлге черлериниң коллективтери ол айтыышкынны удуртулга болдурбушаан, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарынга болгаш башкарарынга, эртем-техниктиг революцияны шапкынчыдарынга, бар курлавырларны бала аргаларны бүрүнү-биле ажыглаарынга үндезилээш, бүдүрүлгениң интенсификастаар талазы-биле эвээш эвес ажылды чорудуп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге сорук кирген бүгү-ниитиниң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң түңнелинде ажылчы чоннарның ортузунда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, 1976 чылдың уаус ажыл-агый планын чедиишкиниг күүседири дээш социалистиг чарыш улам-на калбарган.

Бүгү улустуң социалистиг чарыжындан чаа-чаа эгелээшкиннер тыптып турар. Чижээ, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың болгаш Хову-Аксының автобүдүрүлгезиниң коллективтери онгу беш чылдың баштайгы ийи чылының планын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнда күүседир эгелээшкинниң кылган. Республиканың дыка хөй бүдүрүлге коллективтери ол эгелээшкинни деткээн.

Социалистиг чарыш эки түңнелдерни берген. Республиканың үлетпүрү ниитизи-биле дөрт айларының планын продукция сайгарар талазы-биле 105,1, ону бүдүрер талазы-биле —102,7 болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 102,5 хуу күүсеткен.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдары чугула рольдуг. Бүдүрүлгелерни техника талазы-биле чаартып, дерийри болгаш технологтуг чорудулгаларны сайзыраңгайжыдары онгу беш чылда 10 миллиондан эвээш эвес рубльдиң продукциязын чыл санында немей бээр аргалыг.

Ынчалза-даа чамдык партия организациялары болгаш бүдүрүлге коллективтери ол чугула херекче кошкак кичээнгей салып турар. Кызылдың сүт комбинады, хлеб продуктуларының сайгарылга баазазы, Ак-Довурак хоорайның дузалал бүдүрүлге комбинады, «Тыва септелге тудуг» трестиниң тудуг кезектери заводу дээн ышкаш, ол хире улуг бүдүрүлгелер безин 1975 чылда чаа техниканы бүдүрүлгеге ажыглаарының айтырыгларын чугаалажып безин көрбээн.

Эртем-техниктиг депшилгеже үргүлчү кичээнгей салып турар черлерде бүдүрүлгениң ажыктыы улуг дээрзин дуржулга херек кырында көргүзүп турар. «Тыва даг-дүгү» комбинатка эрткен беш чылда 300 хире чаа дериг-херекселдерни ажыглалга киирген, 16 технологтуг шугумнарны болгаш янзы-бүрү чүүлдерни чаарткан. Ооң ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 62,1 хуу бедидер, пландан ажыр 14 муң тонна ажыг сорттуг даг-дүгүн арыглаар аргалыг болган. Бо беш чылда анаа дериг-херекселдерни улам сайзыраңгайжыдып тургаш, чылда-ла 15 муң хире тонна сорттуг даг-дүгүн ажылдап кылыр деп турар. Ол ышкаш автомобиль септээр заводта, алгы заводунда, даараныглга комбинадында бо талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Бо бүдүрүлгелерде бүдүрүлге темпизи элээн дүргедеп, продукцияның шынарының экижээни таварылга эвес.

Бүдүрүлгени техника талазы-биле эде дерип, чаартып турган технологияны сайзыраңгайжыдар ажылды чогуур белеткел чокка кылырга, ол бүдүрүлгелерниң ажылын баксырадыр, шаптыктаар фактылар бар боор турар. Ооң чижээ кылдыр Кызылдың тууйбу заводунда кургадылга камераларын чаартырының ажылын көргүзүп болур. Ону эдеериниге багай белеткенгениинден заводтуң бүдүрүп үндүрер тууйбузу эвээжээн, үрей кылдынар чорук хөй боор турар.

Партия организацияларының кадрларының, ылангыя инженер-техниктиг ажылдакчыларның эртемниң чедиишкиннеринде болгаш мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге ажыглаары, ону механизастап база автоматизастаары дээш харысалгазын улгаттырар ужурлуг.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң чугула чүүлү болза, бүдүрүлгениң кол курлавыр фондуларын шын ажыглаары болур. Ындыг фонд тоску беш чылда барык 2 катап өскен. Ынчалза-даа оларның фонд эгидери сөөлгү үеде эвээжеп турар. Чижээ, 1970 чылда кол фондуларның бир рубли-биле 82 копеектиң продукциязын кылып турган болза, 1975 чылда 0,57 копеек чедир кудулаан. Ол бүгүнүң уржуундан республика 30 миллион ажыг рубльдиң продукциязын чедир албаан. Ол дээрге, чамдык бүдүрүлгелерге төлевилээн дериг-херекселдерни тургузуп, ажылдадырынче чогуур кичээнгей салбайн турарының түңнели-дир. Оларга хамыктың мурнунда Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозу, Чоннуң амыдырал-хандырылга министерствозу, аъш-чем болгаш өттулар чүүл эргелелдери, «Тудуг кезектери» комбинат, сүт комбинады, «Сельхозтехника» каттыжыышкыны болгаш өске-даа черлер хамааржыр.

Кол фондуларның ээлчеглиг ажыглалының деңнели куду болбушаан, үлетпүрге ортумаа-биле 1,4 рубль чедип турар. Ээлчеглиг ажыглаашкынның коэффициентизи 0,1 чедир өзер болза, чылда-ла кылып үндүрер продукцияның хемчээли 6,5 миллион рубль чедер ийик. Ол ышкаш дыка хөй бүдүрүлгелерде ажылчыннарның, машина-техниканың болгаш дериг-херекселдерниң янзы-бүрү чылдатааннар, организас чок чоруктарның уржуундан апаа турар чоруу хөй боор турар. Ооң түңнелинде 1975 чылда республикага 728 муң рубльдиң продукциязы чедир алдынмаан.

Кол фондуларның ажыглаарында четпестерни узуткаар, апаа турар чоруктарны болдурбас болгаш оларның ажылының ээлчеглиг чоруунуң коэффициентизин улгаттырар талазы-биле эң шиитпирлиг хемчеглерни партия организациялары алыр ужурлуг. «Тыва даг-дүгү» комбинатта, «Тыва кедээ тудуг» трестиң болгаш Россүглетпүрнүң демир-бетон кылыгларының заводтарында чаа бүдүрүлгелерниң, Кызылдың ыяш болбаазырадыр комбинадының, тараа-дээрбе комбинадының төлевилээн күчүлерин бүрүнү-биле тургузуп, ажылдадырынче улуг кичээнгейни салыр херек. Ону чедип алыр болза, онгу беш чылдың чыл санында-ла 30 миллион рубльдиң продукциязын немей ап болур.

Продукцияның шынар көргүзүүн экижитпес, күрүне стандартын болгаш техниктиг негелделерин сагывас болза, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери берге болур. Тудуг материалдарының, ыяш болбаазырадырының, аъш-чемниң, эът, сүттүң болгаш чурт үлетпүрүнүң хөй-хөй бүдүрүлгелери күрүне стандартын үргүлчү сагывас, үрей кылыр чоруктарны болдуруп, а чамдыкта харын-даа эргижирээн хевирлиг кылыгларны бүдүрүп турар. Ылаңгыя Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин, Шүүрмактың ыяш белеткээр пунктузунуң, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның, «Тудуг кезектери» комбинаттың, пиво заводунуң, чамдык хлеб болгаш сүт заводтарының бүдүрген продукциязының шынары четпес деп хереглекчилер хомудап турар.

Ажылчын бүрүзүнүң, коллектив бүрүзүнүң эки шынарлыг кылыгларны бүдүрүп, үндүрерин хендыралары дээш ажылчы чоннар ортузунга организакчы болгаш политмассалыг ажылдарны хүн бүрү чорудары партия организацияларының чугула сорулгазы болур. Кылыгларның тергиин эки шынары дээш дээштиг, социалистиг чарышты чер бүрүзүнге калбартырын чедип алыр. Ол ышкаш Москваның бүдүрүлгелериниң «Шынарның беш чылынга — быжыг магадылал», Ленинградтың бүдүрүлгелериниң «Кижи бүрүзүнүң бедик шынарлыг ажылындан — коллектив бүрүзүнүң күш-ажылының бедик ажыктыынга чедирер» — деп кыйгырыын калбаа-биле деткип, нептередир херек.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери дээш демиселдиң эң чугула сорулгаларының бирээзи күш-ажылчы курлавырларны улам долу ажыглаары, ажыл шагын халас эрттирер чорукту кызырары болур. Чүгле 1975 чылда безин үзүлген ажыл шагының хемчээли 12 муң кижи-хүнү болган. Ооң түңнелинде күрүне 648 муң рубльдиң продукциязын чедир албаан. Ол ышкаш кадрларның үнер-кирер, доктаамал эвес чоруу улус ажыл-агыйынга база улуг когаралды чедирип турар. Ынчангаш партийжи ажылдың бүгү-ле аргаларын болгаш хевирлерин күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, чаңгыс эптиг, доктаамал күш-ажылчы коллективти тургузарынче угландырар херек.

Бүдүрүлгениң ажыктыы-биле дорт холбаалыг өске-даа факторлар бар. Оларның бирээзи — планның шынары, ооң өске чүүлдер-биле харылзаазы болгаш быжыг үндезини болур. Чамдык бүдүрүлгелерниң удуртукчулары коллективти бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери дээш демиселче мөөңнээриниң орнунга продукцияны бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле планны эвээжедирин оралдажып турар. Ындыг бүдүрүлгелерге бо чылын Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу, Үстүү-Енисейниң балык заводу, «Тыва септелге тудуг» трестиң тудуг кезектери болгаш конструкция заводу, «Сельхозтехниканың» Чадаана салбыры хамааржыр. «Тыва кедээ тудуг» трези, «Тыва тудуг материалдарының» каттыжыышкыны ышкаш, ындыг чамдык албан, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары планнарның күүсеттинмезин билгеш, дыка хөй хемчээлдиг ажылды дараазында айларже шилчидерин үстүкү органнардан бо-ла дилеп кээп турар.

Республиканың үлетпүрү онгу беш чылда бүдүрүлге хемчээлин 60 хуудан эвээш эвес улгаттырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш, продукцияның 85—90 хуудан эвээш эвес немелде өзүлдезин чедип алыр сорулгалыг. Ынчангаш бүдүрүлгелерниң партия организациялары, бүгү коллективтери бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шалыпчы ажыл-ишче бүгү ажылчы чоннарны мөөңнээр, оларның мораль-политиктиг көдүрлүүшкүнүн хайныктырар ужурлуг.

А. ПОЖИДАЕВ.
СЭКП обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң эргелекчизи.

СӨЗҮВҮСТҮ ЭЭЛЭЭР БИС

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң Чоза хойжу бригадазының коллективи СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга улуг-хуузун киирип, онгу беш чылда планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип турарлар.

Ол бригада ниитизи-биле бо чылын 100 баш хойдан 90 хураганны, бир хойдан 2 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнген. Ооң аңгыда малчын бүрүзү 10—15 тонна сигенни белеткеп, четчир саңныг одекти сөөртүрүн хүлээнген болгаш «Коммунизмче орук» колхозтуң Улаатай хойжу бригадазын социалистиг чарышче кыйгырган.

Амгы бо хүннерде бригадада 2810 баш хой төрээн, оон 2836 хураган алдынган. Малчыннар А. Төмүр, Д. Бады-Суур, К. Кыспай, К. Болат-оол болгаш өскелер-даа 100 хойдан 90—103 хураганнарны ап келген. Аныяк сакманщиктер Лена Болат-оол, Марина Анай-оол, Валя Моңгуш олар 100—150 хураганнарны менди доруктурганнар.

Өвүрнүң кайы-даа девискээринге чазын, күзүн шуурганнаан турунтар, агаар-бойдузу чамдыкта кадыг-шириин апаар чер. Ылаңгыя часкы үелерде мал-маганга кончуг берге. Совхозтуң малчыннары ол бүгүнү бо удур билгеш сиген болгаш оон-даа өске мал чемин белеткээринге кыштагларны чылыгаарынче кичээнгейни угландырып турар. Амгы үеде төрээн хойларның-даа, хураганнарның-даа деңгели эки.

«Торгалыг» совхозтуң Чоза хойжу бригадазының малчыннары сөглээн сөзүнге ээ болуп, онгу беш чылдың баштайгы чылында планныг онаалдаларны чедиишкиниг күүседиринге бүзүрел улуг.

Т. ТЫРТЫП-ООЛ,
Чоза хойжу бригаданың бригадири.

ИЙИ САЛГАЛДЫҢ ТУДУГЖУЛАРЫ

Саян-Шушенск гидроэлектростанцияның кол тудугларының проравы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Михаил Яковлевич Лесников (чурукта оң талазында) хоочун гидротудугжузу. Ол мурнунда Красноярск ГЭС-ти база тудушкан. М. Я. Лесников бодунуң кол ажылындан аңгыда аныяк тудугжуларның хүндүлүг дагдыныкчызы. Ол — тудугнуң инженер-техниктиг ажылдакчылары-биле сырый холбаалыг ажылдап, бодунуң байлак дуржулгазын болгаш тывынгыр, чогаадыкчы аргаларын бүрүнү-биле берип турар.

Хоочун гидротудугжунуң чанында аныяк инженер Петр Купревич. Ол 1973 чылда Белоруссияга политехниктиг институтту дооскаш, чурттуң эң улуг электри станциязының тудуунга ажылдаар күзелин илереткен. Комсомолчу П. Купревич тудугнуң комсомол организациязының ажылында идепкейлиг киржип, тывынгыр эгелээшкиннерни кылып турар. Ийи салгалдың тудугжулары М. Лесников биле П. Купревич оларның үргүлчү кады ажылдап, сүмелешкен турарын бо-ла көрүп болур.

М. ШТЫГАШЕВТИҢ фотозу.

БЕДИК ТЕМП, ЭКИ ШЫНАР ДЭЭШ

Онгу беш чылдың баштайгы чылының часкы хову ажылдарынга Барыын-Хемчик районнуң тараажылары мурнуку чылдарга бодаарга элээн кыпамчалыг белеткенген. Ам часкы хову ажылдарын бедик темпилиг, кыска хуусаада, эки шынарлыг доозар дээш бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

Ажыл-агыйлар часкы хову ажылдарының планнарын тургускулаан, ында бүгү-ле кылыр организас-массалыг ажылдарны тодаргай айыткан. Механизаторларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг кылдыр хову турлагларын белеткээн. Ниитизи-биле совхозтар часкы сезонга ийи ээлчеглиг ажылдаар механизатор кадрлар-биле хандыртынган болгаш часкы сезонга апрельдиң ийиги чартыындан эгелеп массалыы-биле кирген.

Майның 8-ке чедир районнуң ажыл-агыйлары 4477 га чериниң часкы андарылгазын азы бүгү андарар чериниң 40 хуузун андарган. Часкы чер андарылгазын «Хемчик» совхоз өскелерден дээре чорудуп, 50 хуу ажыра берген. Апрельдиң төнчүзүнден эгелеп ажыл-агыйлар тараа культураларының чаштырылгазынче кирген. Май 8-ке чедир 3386 га черге тараа культураларын чашкан. Бо талазы-биле ажыл «Шекпээр» совхозта эки. Ында механизаторлар тараа культураларының чаштырылгазын 59 хуу чедире берген болгаш ажыл-агый кызыл-тас чаштырарын бир дугаарында дооскан. Ниитизи-биле часкы хову ажылдарының темпизи «Хемчик» совхозта база багай эвес.

Бо чылын районнуң девискээринге хар улуг болган, ам суг буга-сумуннар доллдур келген. Эрткен чылгы ышкаш суг чок дижип былаажып турар чүве чок болган, чүгле чөп ажыглаары арткан. Бо талазы-биле ажыл ам-даа чамдык ажыл-агыйларда чедир тургустунмаан. Районнуң ажыл-агыйларынга ажылдаар ужурлуг 300 суггатчылардан бо хүннерде 203 кижи ажылдап турар. Олар 4367 га чериниң азы бүгү суггарар ужурлуг чериниң 40 хуузун суггарган. «Барлык», «Хемчик» ышкаш эң-не суггаттыг ажыл-агыйларда суггатчыларның саны эвээш. Ажыл-агыйлар суг чаштырар машиналарның ам-даа чамдыызын ажылче үндүрбейн турар.

Ажыл-агыйларда бир бергедээшкиннерге таваржып турар чүве чүл дээрге, чер чарар болгаш тараа чаштырар тракторларның чедишпейн турарында. Ооң уламындан бо ажыл элээн хожудаашкынга таварышкан. ● Ынчангаш бо ажылче СЭКП райкому, райкүүском район төвүнүң чамдык ажыл-агый черлеринден дузалажыры-биле тракторлуг трактористер үндүрерин апрель төнчүзүнде шиитпирлеп, тускай планнарны бергилээн. Ынчалза-даа ол организациялар ол шиитпирни күүсетпейн турар.

Район 20140 га черге тараа культураларын чаштырар ужурлуг. Бир эвес мынчаар ажылдаар болза, тарылга орайтаар апаар. Тараа культураларының чаштырылгазының темпизи «Барлык» совхозта оожум. Совхоз бо чылын 8600 га черге тараа культураларын чаштырар тургаш май 8-ке чедир чүгле 755 га черге тараа культураларын тараан. Мында ажылдап турар техниканың саны кожазында «Хемчик», «Шекпээр» совхозтардан хөй. Ажылдың темпизиниң кудузу, күш-ажылды кошкак удуртуп турарында дизе частырыг болбас.

Часкы хүннер билдинмейн эрте бээр, шаг-үе манавас. Ынчангаш бүгү-ле бар аргаларны ажыглап тургаш часкы тарылганы кыска хуусаада бедик темпилиг, эки шынарлыг доозар дээш ажыл-агыйлар удуртукчулары, тускай эртемниглер бүгү күштү салыр ужурлуг.

Х. МОНГУШ.

АЛАШТЫ АЖЫГЛААР

Эрткен чыл Барыын-Хемчик районда «Хемчик», «Шекпээр», «Барлык» совхозтарының малчыннарынга хар, соок улуг берге болган.

Ук совхозтарның ажылчыннары малды менди кыш ажырар дээш кызымак ажылдап, бүгү-ле күжүн, аргазын үндүргеннер. Олар Хемчик арыындан бүрү, чиирбей чыып, тайгадан шиви бүдүү кезип, тайбың күш-ажылга эрестиг чорукту кылып турганнар. Оон аңгыда Кызылдан, Бии-Хемден, Абакандан комбикорм сөөрткен машиналар дүн-хүн чок үстүнде совхозтарга кээп турган. Ынчангаш мал-маганны камгалаарынга чолаачыларның киирген улуг-хуузу улуг. Оларның ол ажыл-ижин бодап тура, Алаш хемниң унунуң ажыглалының дугайын чайгаар сактып келдим.

Үжен чыл бурунгаар Алаш унунга хуу ажыл-агыйлыг кезек араттар буга казып, тараа болгаш мал чеми тарып чораан чүве. Анаа тараа та үе-шагның эжиниден, та ажылдап турган кижилерниң кызымаанындан чүве, шымбай үнүп турган. Анаа тараан арбай Теве-Хая шөлүнге тараан арбайдан артында ылгалдыг болган.

Амгы үеде ол чаагай дүжүт үнүп турган черде үнүштү «Барлык» совхозтуң Хөндөлең салбырының аалдары чайгы үеде мал-маганга камхайыра чок сүстүрүп, ону тарып, байыдар хамаанчок төтчеглеп турар. Ол дугайын улуг назылыг кижилер безин хараадап чугаалажыр апарган.

Уттундурган черни канчап катап эгидип ап болурул? Мээн саналым болза, чайгы үеде аалдарны Тайгалыг базы, Чырзалыг-Адыр, Чыланныг-Адыр, Ийи-Баглааш ол ышаар чайлаглаткаш, күзүн Калбак-Дөргүн, Көдүрер-Даш, Узун-Бүйытта хондуруп, Алаш унунда ол өттү камнап алыр. Чүге дээрге, үстүнде адааным ол черлерниң оът-сигени чүмү-биле кыштаар, чайлаар, ынаар мал-маган ис баспастыр. Ону ажыглаарының эптиг үези — чай, күс. Ынчан малды сериин оъттуг тайгаларже үндүрер үе ол болгай.

Алаштың кур болгаш куруккан черлеринге 600 гадан эвээш эвес черге көк-сула, арбайны чаагай дүжүлүн өстүрүп, 200—300 тонна сигенни, муң-муң тонна саванны белеткеп ап болурунуң аргалары бар. Анаа суггарылга талазы-биле хөй чарыгдал база үнмес, чүгле часкы суггарылганы эки чорудар болза, тайга, кедек чер болгаш чогум чайын хем суу шөөлүг херегленттинмес болгай.

Мындыг эки, таарымчалыг черлер турбуже, оларны чылдыңыы-биле ажыглавайн, мал чеми белеткээр үе чоокшулап келгенде, «Барлык» совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери хөй дүвүреп, сиген кезер черлер эвээш деп чыдагааннарай, чогум кыш дүжүп, мал чеми төне бергенде ырак черлерден комбикорм сөөртүп, шуудеп турары эрай эпчок.

Алаш унунда куруккан черлерни ажыглап болурунуң чижээ бо хүннерде база көстүп турар. Чижээ, Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң тараажылары Алаштың бажынга суда тарып, дыка хөй тонна ногаан массаны оон белеткеп ап турар. А бистиң улус ону канчап ажыглап шыдавас деп? Мындыг айтырыг ала-чайгаар төрүттүнүп келир-дир. Бо айтырыгны дарый өреииип, онгу беш чылдың баштайгы чылында-ла мал чемин Алаш унундан өстүрүп ап болур.

Анаа чүгле ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң киржилгези, оларның идепкейи херек.

К. ШОЙДАР-ООЛ.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ МЕРГЕЖИЛЧЕ ОРУК

Сарыг-Сеп суурнуң мурнуу талазында, кедээр шөйлүү берген кудумчунуң эң-не ындызында улуг эвес ногаанзымаар бажыңның хериминиң иштинде тракторларның, бульдозерлерниң, крааннарның шимээн-даажы кайы ырактан дыңналып турар. Ол № 1104 орук септелге участогу-дур.

Ол бажыңның солагай талазында көскү черде «Партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга» деп сөстерлиг лозунгу. 1976 чылда коллективтиң социалистиг хүлээлгелерин тодаргай, чараш кылдыр бижээш, азып каан. Ооң чанында Күш-ажылчы алдарның түгү киискип турар.

Кызыл-булуңу бүдүрүлгениң хоочуннарының, мурнакчыларының чуруктары-биле, коллективтиң чаалап ап турганы хүндүлел бижиктер, вымпелдер-биле, «Школаның үнү» деп экран-биле шиметтинген.

Бо коллектив тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде дооскан бүдүрүлгелерниң бирээзи. Ажылдың шынарын болгаш ажыктыг чоруун бедидипшаан, онгу беш чылдың баштайгы чылының 1-ги кварталының планы 102 хуу күүсеткен.

Бо коллективтиң ажылчыннарының хөй кезии аныяктар. Мында хоочуннар аныяк ажылчыннарга хүн бүрүнүң деткимчезин көргүзүп, дузалажыр, оларны шефке алыр чаагай чаңчылдыглар. Аныяктарны хоочуннарга быжыглап дагдындырып каан. Дагдыныкчыларны ажылчын хуралдарга бадылаан, оларның ажылын удуртуру-биле дагдыныкчылар чөвүлели (даргазы Виктор Арчумаев) ажылдап турар. Хоочун ажылчыннар аныяктарга бүдүрүлгениң «чажыттарын» ажыдып, оларның мергежилин бедидеринге, күш-ажылга ынак, ону хүндүлээр чорукка, бодунуң болгаш эш-өөрүнүң ажылы дээш харысаалгалыг болурунга өөредип турар.

Ук бүдүрүлгениң удуртукчузу Л. С. Камзалаковтан дагдыныкчыларның ажыл-ижин сонуургап айтырарымга мынчаар харыылады:

— Аныяктар бистиң коллективке ажылдап кирерге баштай бүдүрүлгениң төөгүзү-биле, коллективтиң чаңчылдары-биле таныштыргаш, ажылдаарынга база чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын оралдажып турар бис. Аныяктарның аразында янзы-бүрү аажы-чаңныг кижилер бар. Оларның кижи бүрүзүнүң онзагай байдалын барымдаалап, тускай ажылды таарыштыр чорудары чугула. Хөй-ниити черинге, өг-бүлезинге байдалдарын база хайгаарап турар бис.

Чамдыкта милицияның урутлар өрээли «берге кижизидилгелиглерни» ол коллективче база чорудуп турар. Бергелер тургулаар. Оларны эде кижизидип, шын орукче кииреринге чеже-ле үе шак, күш чарыгдаттынмас дээр. Чижээ, аныяк ажылчын Петя Сивков дыка дедир болгаш белен чүве тоовас чаңныг турган. Хоочуннар В. Склазубов, И. Помылкин оларның шыдамык, кызымаккай ажыл-чорудулгазының түңнелинде ол коллективке турумчуп, аажы-чаңын эдип, багай салдарлыг эш-өөрү-биле харылзаазын соксаткан соонда, бүдүрүлгениң мурнакчыларының одуруунче кирген.

Петя Сивков ам Совет Армияның хүрээлелинде албан эрттирип турар. Ону кижизиткен найыралдыг, демниг коллективинге өөрүп четтиришкинин сеткилиниң ханызындан илередип, шериг албаныг эрттиргеш маңаа ажылдаар күзелиниң дугайында чагааларны бижип турар. Ындыг чижектер бо коллективтиң амыдыралында хөй.

Аныяктарның ажылдаарынга, дыштанырынга мында бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургускан. Бүдүрүлгениң кызыл-булуңунда бильярд, теннист столдарын дерээн. Оларның футбол, хоккей командалары районда дээре командаларының бирээзи. Комсомолчу-аныяктар бот-тывынгыр уран чүүлдүң идепкейлиг киржикчилери. Кежээки школаны дооскаңнарга, шериг баарларга коллективтиң мурнундан белектерни тывсып, чагыг-сөзүн берип, байырлалдыг ёзу-биле демдеглеп турар.

Комсомолчулар А. Скорых, П. Сивков болгаш өскелер-даа ажылчынның бедик адын төлептиг эдилеп, хоочуннарның ёзулуг салгакчылары, шынчы дузалакчылары болуп турар.

№ 1104 орук-септелге участогунуң начальниги хоочун коммунист Леонид Сергеевич Камзалаков 20 чыл ажыг ук бүдүрүлге черинде ажылдап турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Ол бүдүрүлгени найыралдыг, быжыг чаңгыс аай сырый каттышкан коллектив кылып ап шыдаан. Ол районнуң дагдыныкчылар чөвүлелиниң даргазы хөй-ниитичи хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип, ажылчын аңгының төлептиг салгалын кижизидеринге улуг үлүүн киирип турар. Аныяктар ооң буянныг ажыл-ижин бедик-биле үнелеп, аңаа өөрүп четтирдивис деп сеткилиниң ханызындан чугаалап турар.

Д. КУУЛАР.

Дагдыныышкын буянныг херек

Аныяк ажылчын Майя Алдын-Херел Самагалдайның амыдырал хандырылга комбинадынга чоокта чаа ажылдап келген. Даараныкчының берге болгаш нарын мергежилин чедип алырынга оон дагдыныкчызы, бүдүрүлгениң хоочуну Полина Ооржак ак сеткилдии-биле дузалажып турар. Амыдырал хандырылга коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, ук комбинат СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Аныяктар болгаш дагдыныкчыларның кызымаккай ажыл-ижиниң түңнелинде ол бедик шаңналды чаалап алганнар.

ЧУРУКТА: Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары: М. Алдын-Херел биле П. Ооржак.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Хууда салыышкын, нийти ажыл-херек

Москваның «Динамо» заводунуң коллективи патриоттуг чаа эгелээшкинни кылган. Электромашина тудугжулары беш чылдың баштайгы чылында хууда планнарын хуусаа бетинде Улуг Октябрьның байырлалында күүседирин шиитпирлээннер. Ындыг бедик онаалданы күүседир дээш шуткулга цегиниң коллективи чарыштың эгелекчилери болган. Бо коллектив тус-тус адырларының аразынга күш-ажылчы чарышка хөй удаа тиилекчи болуп келген. Шуткукчуларның эгелээшкини заводтуң муң-муң ажылчыннарын: слесарьларны, чыыкчыларны болгаш станокчуларны, конструкторларны, янзы-бүрү мергежилдиң кижилерин хаара тудкан. Олар ол чаагай эгелээшкин-биле нийти каттыжыышкынның оңгу беш чылда планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринге хууда салыышкынын киирерин шиитпирлээн.

Найысылалдың бо бүдүрүлгезиниң мурнакчы коллективи амгы үеде канчаар ажылдап турарының, келир үедеги планнарының дугайында электромашина тудугжуларының боттарының чугааларын моон адаанда парлаан.

Шуткулга цегинде партбюро секретары **А. Матвеев:**— чыл планын күүседирин дүргедедир дээш шуткукчуларның аразынга чарыш чаа беш чылдың баштайгы хүннеринде-ле эгелээн. СЭКП-ның XXV съездизи болуп турар үеде эвээш эвес ажылчыннар хууда рекордтарны тургускан. Бистиң чаартыкчыларывыстың чамдык солун ажылдары хөй-хөй бүдүрүлгечилер ажылының графиин эде көөрүнге дузалаан, маңаа бир чижекти көрээл: хептелге кылыр участоктуң коммунистери технологтуг чорудулганы доктаат-пайн ээлчегин дамчыдып бээрин сапалдааан, ол болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 10 хуу бедидер арганы берген. Чыл планын ийи ай бурунгаар күүседири дээрге анаа-ла бир чүве эвес. Ынчалзажок бистер оон ынчаар чедиишкинниг күүседиперинге бүзүрелдиг бис. Шак-үеви мурнаарынга найысылалдың «Шынарның беш чылынга — ажылчын магадылал!» деп эгелээшкинни кылган Владимир Ильич аттыг завод-биле дайынчы күш-ажылчы чарыжывыс дузалап турар.

«Динамо» бүдүрүлге каттыжыышкынының чиңгине директору **К. Петухов:** — электромашина тудугжулары ам барык-ла он чыл хире хууда планнары-биле ажылдап турар. Ол-ла үениң дургузунда «Динамо» деп марка-биле бүдүрген продукцияны сайгарарының хемчээли 2 катап өскен. СЭКП-ның XXV съездизиниң бедик индириндеп чүүлдүгзүнүп деткээни бистиң бүдүрүлгениң дуржулгазын амгы үеде Москвада 700 үлетпүр бүдүрүлгелер шиңгээдип алган.

Бир-тээ ажылдың нормажыыза бар турда-ла хууда планнарны ажыглап турган херээ чүү боор дээрзин бистен бо-ла айтырып каар. Чогаадыкчы планны ажылдап кылырда кижи бүрүзүнүң арга шинээзин, холушкак тускай мергежилин барымдаалап көөр апаар. Планны чогаадырынга ажылчын болу идепкейлиг киржип, уткуштур хүлээлгени алыр, курлавырларны дилеп тып, камналганың чурумун күштелдирер аргаларны тывар... Улуг Октябрьның 59 чыл оюнда боттарының чогаадыкчы планнарын күүседир талазы-биле бүдүргениң мурнакчыларының эгелээшкини ажылдакчы бүрүзүнүң [illegible] дыкчы сеү-биле ажылдап, өндүр улуг нийти херекке, коммунистиг нийтилелдиң тургузуушкунунга оларның хууда салыышкынын киирер чаагай чүткүлүнүн бадыткалы болур.

Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады, токарь **А. Братищев:** — конструкторлар, технологтар биле ажылчыннарның чогаадыкчы дем каттыштырылгазы улуг үре-түңнелди бээр дээрзин практика көргүскен. «Инженержи деткиишкинге — ажылчын магадылал!» деп эгелээшкинни кол металлург салбырының специалистери заводка эң-не баштай деткээннер, ол болза ажылчыннар-биле инженерлерниң харылзаазынын база бир кол угланыышкыны болу берген.

Ынчаарга бистер олар-биле калы хөй чүүлдерни кылган бис. Чогум-на шак ындыг чогаадыкчы харылзааның ачызында эрткен беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүдүн чартык катап көвүдедир аргалыг болган мен. Бистиң бригадавыстың составында кирип турар ажылчыннарның, инженерлерниң, технологтарның бүгү талалыг тывыңгыр кады ажылы бедик көргүзүглерни чедип алырынга дузалаан. Амгы үеде бүдүрүлгеде ындыг сес бригада ажылдап турар. Ынчаарга оларның кылган чогаадыкчы ажылдары дээрге хөй-хөй электромашина тудугжуларының хууда планнарынга боттуг өскерилгелерни киирип турар.

Лихачев аттыг автозаводтуң ажылчыннары-биле ужуражыышкынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга холбаштырган митингилер майның бо хүннеринде «Динамо» заводунуң хөй-хөй участоктарынга, цехтеринге болуп эрткилээн. Ажыл-херекти ак сеткилдиг көөрү, деңдески ажылдаары, холушкак бүдүрүлгелерни аайлап таарыштырары, техниканы болгаш чиг-эттиг хумагалыг көөрү, камналганың чурумун шыңгыы сагыыры дээш ышкаш, айтырыгларга холбаштыр ол чугаада айыттынган чүүлдерже оңза кичээнгей салдынып турар. «Динамо» заводунуң коллективи ол айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээриниң бир аргазы чогаадыкчы планнарның дээштиин болгаш ажыктыын бедидеринде, чаа курлавырларны үзүк-соксаал чок дилеп тыварында деп санап турар. Бүдүрүлгениң коллективи чыл сөөлүнге чедир планныг онаалдага немей 300 муң рубльдиң янзы-бүрү электри техника продукциязын бүдүрерип, амдаа он кылыгларга шынарның Күрүне демдээн чедип алырын шиитпирлээн.

П. РЯБОВ,
(СЭТА-ның корреспондентизи).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ВАРШАВА. Радом деп польша хоорайдан ырак эвесте Бежбица дээр черде «Пшиязнь—2»—«Найырал—2» деп цемент заводунуң тудуу эгелээн.

Бүдүрүлге чериниң ады таварылга эвес. Ону совет тускай эртемниглерниң дөрт киржилгези-биле төлевилээн болгаш тудуп турар. Оон ССРЭ-ден кээп турар дерилгелер-биле дерир.

«Пшиязнь—2» бо чылда польша-совет найыралдың кол тудугларының бирээзи. Социалистиг Польшаның тудуглары Вежбицадан чыл бүрүзүнде ийи миллион ажыг тонна цементини алыр.

ПРАГА. Прага метрозун ажыглап эгелээнинден бээр ийи чыл болган. Чехословак найысылалдың амыдыралынга ол метро быжыы-биле кирген болгаш транспорттуң эң-не эптиг болгаш дүрген хевири кылдыр бодун көргүскен. Ийи чыл иштинде чер адааның поездилери барык 130 миллион пассажирлерни сөөрткен.

Ам чер казыкчылары метроның ийиги оруун казып турарлар.

ЧССР-ниң найысылалы метрога улуг ынавышты салып турар. 1990 чылга чедир 43 станциялардыг 40 километр чер адааның оруун тудары Прагапың хөгжүлдезиниң кол планында баш удур көрдүнген.

ГАВАНА. Кадык камгалал талазы-биле социалистиг Куба улуг чедиишкиннерни чедип алган. Революцияның тиилээниниң баштайгы чыларындан эгелеп чуртка эмнелгелерни, поликлиникаларны, эмнелгениң өске-даа албан черлерни тудуп эгелээн. Эмчиниң бараан болурунуң бүгү хевирлери халас болу берген.

Амгы үеде чуртта медицинаның амгы үениң дерилгелери-биле чепсеглеттинген 250 ажыг улуг эмнелгелери, 330 ажыг поликлиникалар, баштайгы дузаламчы черлериниң чүс-чүс медпункттары бар.

Ам чурттуң янзы-бүрү районнарында нийтизи-биле 8 муң ажыг орунуг 16 улуг эмнелгелерни база тудуп турар.

БУДАПЕШТ. 1985 чылга чедир суггаттыг черлерниң шөлүн ийи катап улгаттырарын баш удур көрүп турар мелиорация ажылдарының калбак программазын Венгр Улус Республиказында чедиишкиннии-биле күүседип турар. Чүгле эрткен беш чылдың дургузунда ВУР-га 150 муң гектар черни суггаттыг болдурган.

Келир беш чылда 100 муң ажыг гектар кодээ ажыл-агый черлерин кылымал суггарылгаже шилчидер. Амгы үеде суггарылганың 13 чаа системаларының болгаш ийи каналдарның тудуу кидин түлүк чорул турар, оларның нийти узуну 300 километр болур. Олап Тисаның суу Альфельдиниң ортулаажының кандааышкынныг черлеринге чедип келир. Амгы беш чылда Тисаның бассейнинге Чонград хоорайның чоогунга суггарылга тудугларының ийиги ээлчээн тудуп эгелээр.

(СЭТА).

Кубаның оруктарында «Жигули»

Совет «Жигули» кубачыларда улуг чедиишкиниг боол турар. Тропиктиг ортулуктуң оруктарынга Тольяттиде заводтан келген ажыглаарынга эптиг, камналгалыг болгаш ынаныштыг ол машина бодун тергиин эки кылдыр көргүскен.
ЧУРУКТА: Гаванаңың кудумчуларында «Жигули».
(СЭТА-ның фотохроникаазы.)

Улустарның эп-сеткил каттыштырылгазы—үениң негелдези

БАКУ. (СЭТА-ның корреспондентизи). Май 12-де Бакуга В. И. Ленин аттыг орлуга ажыттынган Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының IV совет конференциязының деммээ Чер бөмбүрзээниң кырынга национал-хосталгалыг демиселдиң кодурген чалбыышы болган.

Конференцияны Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының совет комитединиң даргазы М. Турсун-Заде ажыткан.

Азербайджанның Компартиязының, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң, чазааның болгаш бүгү ажылчыннарның өмүнээзинден конференцияның киржикчилеринге байырны чедирип, оларга, үре-түңнелдиг ажылды СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Азербайджанның Компартиязының бирги секретары Г. А. Алиев күзээн.

ГДР-ниң делегейге ат-алдарының өзүлдези

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың чээрби беш ажыг чыл иштинде төөгүзүнде, амгы үеде, ГСЧП-ниң IX съездизиниң бүдүүзүнде ышкаш оон делегейге ат-алдары кажан-даа ындыг бедик оон делегейге туружу ындыг быжыг турбаан. ГДР-ниң чазааның чайгылыш чок тайбыңга ынакшылдыг политиказы, амгы делегейниң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге оон ээп турар ролю ажылчыннарның болгаш тараачыннарның социалистиг немец күрүнезин дипломаттыг блокадалаарын долузу-биле болгаш дедир ээлбес кылдыр үзе шапкан. «Социалистиг күрүнелерниң каттышкан күжениишкиннериниң шылгараңгай түңнели болза, Герман Демократтыг Республиканың тускай догуннаан чоруун бүгү нийтиниң хүлээп көргени, оон КНО-га киргени, бүгү делегей хемчээлинге ГДР-ниң, Польшаның, Чехословакияның барын кызыгаарларын бадыткааны болур» — деп, СЭКП-ның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев чугаалаан.

Амгы үеде ГДР Чер бөмбүрзээниң 118 күрүнелери-биле дипломаттыг харылзааларны тудуп турар. Ол сан республиканга беш чыл бурунгаар турган дипломаттыг миссияларның санындан дөрт ажыг катап хөй.

Амгы үеде ГДР-ниң деңэр гелиг киржилгези чокка Европа ланке чаңгыс-даа чугула айтырыгны шиитпирлээри болдунмас деп бүзүрелдии-биле чугаалап болур. Ол дугайын социалистиг немец күрүнениң Хельсинкиге болган нийти европейжи чөвүлел хуралды белеткээринге болгаш чорударынга идепкейлиг киришкени, чөвүлел хуралдың түңнел документилерин ажылдаарынга республиканың кирген улуг үлүү херечилеп турар.

Тайбың, айыыл чок чорук болгаш делегейниң чөрүк-чүшкүүрлерин удуртуп чорууп чавырылдырар дээш могаг чок демиселдиң оон үш чыл бурунгаар улуг эргелиг кежигүнү болу бергени КНО-да, ГДР чорудуп турар. КНО-нуң тускай органнарында, а ол ышкаш делегейниң он-он чугула организацияларында болгаш каттыжыышкыннарында ГДР-ниң саналын барымдаалап көрүп турар.

Даштыкы политиканың кавызынга ГДР-ниң бүгү чедиишкиннериниң үндезини болза, ССРЭ-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының акы-дуңмалыышкы өске чурттары-биле бузулбас эвилел болгаш кады ажылдажылга болур.

Ю. БОРИСОВ.

Деңэргелиг, бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылга дээш

НАЙРОБИ. (СЭТА). КНО-нуң Садыг болгаш хөгжүлде талазы-биле конференциязының (ЮНКТАД) мында эртип турар дөрткү сессиязының киржикчилери совет делегацияның баштыңы, ССРЭ-ниң садыг министри Н. С. Патоличевтиң чугаазын улуг сонуургал-биле дыңнаан.

ЮНКТАД-тың хемчээлдеринге тодаргай кады ажылдажылганы чорударынга Совет Эвилелиниң белени оңзалап демдеглээн, сессияга чугаалажыры-биле кирген айтырыгларны ССРЭ СЭКП-ның XXV съездизиниң бергени, амгы делегей хөгжүлдезиниң анализинге үндезилеп көрүп турар деп совет делегацияның баштыңы чугаалаан.

Азияның, Африканың болгаш Латин Американың күрүнелериниң мурнунда туруп турар нарын база чидиг айтырыгларны Совет Эвилели билир дээрзин демдеглээш, ол күрүнелерниң империалистиг мөчүгделден адырлыр база боттарының национал байлактарын боттары баш билир дээш шиитпирлиг чоруун Совет Эвилели деткиир дээш туржуп турарын совет делегацияның баштыңы айыткан.

Сессияның хүн айтырыында кирген тодаргай айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң туружун тодаргай тайылбырлааш, делегейниң чиг-эт рыногунуң структуразын үндезини-биле чаартырыбиле, хөгжүп эгелеп турар чурттарның боттарының үлетпүр продукциязын экспорттаарын калбартырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле, ол чурттарга боттарының технологтуг үндезинбаазазын тургузары-биле кады ажылдажылганы чорударынга ССРЭ белен деп, Н. С. Патоличев айыткан.

Н. С. Патоличев янзы-бүрү социал-экономиктиг системалыг чурттарның аразында садыг харылзааларының айтырыгларынга оңзалап доктаагаш, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың түңнелдери-биле холбаштыр мында чаа болдунар аргалар ажыттынган деп оңзалап демдеглээн.

Совет делегацияның баштыңы хөгжүп эгелеп турар чурттар-биле кады ажылдажылга талазы-биле хөделиишкиннерниң тодаргай программазын конференцияга чугаалажып көөрү-биле киирген.

Социалистиг чурттарның аъзынга болгаш чавырлыышкынының политиказынга хамаарыштыр Пекинниң төлээлекчизиниң кылганы каржы нүгүл-мегеге доктаагаш, ЮНКТАД бодунуң мурнунда туруп турар солугаларны мегехоозун шуугаазыннардан хостуут чүгле ажыл-херекчи чугаалажыышкыннарның байдалдарынга шиитпирлеп шыдаар дээрзинге быжыг бүзүрелин совет делегацияның баштыңы илереткен. Делегейге оңза рольдуг болурунче база чавырлыышкынның политиказынга, тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга удур, делегейниң чаа дайынын кыпсып үндүреринче чүткүп турар ындыг чурттуң төлээлекчизиниң өжээн-кылыктыг нүгүлдээшкиннеринге тайылбыр-даа херегеттиннер бе деп ол медеглээн. Ол күрүнениң төлээлекчизиниң социалистиг чурттарга удур нүгүл-меге, хоозун чулчуруушкуннары социалистиг болгаш хөгжүп эгелеп турар күрүнелерниң кады ажылдажылгазын үзеринче, эрги экономиктиг ёзу-чурумну узуткаары дээш туржуп турар күштерниң сагыш-сеткил каттыштырылгазын үзеринче угланган, ынчангаш ол хоозун чулчуруушкуннар хөгжүп эгелеп турар чурттарның эрге-ажыктарынга, империализмге база колониализмге удур демиселдиң эрге-ажыктарынга удур болуп турар деп, Н. С. Патоличев демдеглээн.

Г. СКОБЕЛЕВ,
Ю. ПИЧУГИН.

Социалистиг хөгжүлдениң оруу-биле

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республиканың премьер-министри Лопу Ду Насименту Луандага чүве чугаалааш, долу хамаарышпас чорук дээш, чурттакчы чоннуң калбак массаларының чаагай чоруун бедидери дээш демиселди чорудуп турар бис деп медеглээн. Ол сорулганы чүгле социалистиг хөгжүлдениң оруу-биле чорул олура чедип ап болур. Ол оруктап чоруур деп бистиң шиитпиривис долу болгаш дедир ээлбес.

Чүгле социализм үезинде бүгү социал айтырыгларны улусчуң эрге-ажыктарынга дүүштүр шиитпирлеп, оон амыдырал деңнелиң үргүлчү көдүрүп, бүдүрүкчү күштерниң ёзулуг депшилгези болгаш хөгжүлдези боор болур дээрзин социалистиг күрүнелерниң дуржулгазы бүзүрелдии-биле херечилеп турар деп, премьер-министр оңзалап демдеглээн. Капиталистиг угланыышкынны шилип алган чурттарның келир үези чок оруктуң [illegible] олурарлар. Олар [illegible] хөгжүп олурар чурттарның бойдус курлавырларын хайыра чокка мөлчүп турар сайзыраңгай капиталистиг чурттардан долу хамаарылгалыг чорукка тургузар деп, Лопу Ду Насименту чугаалаан.

Социалистиг хөгжүлдениң оруу-биле чоруур деп бистиң шилилгевисти чедиишкинниг күүседиринге хөй санныг баштайгы негелделер бар деп, премьер-министр үргүлчүлээн. Ол болза чүнүң-даа мурнунда Анголаның хостаары дээш улусчу шимчээшкинниң (МПЛА) удуртукчу ролю, республикада дайынчы пролетариаттың бары, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының күчүзүнүң улам ыңай быжыккаңы болур.

Шиитпирлиг буруу шапкан

Совет албан черлеринге база оларның ажылдакчыларынга хамаарыштыр Каттышкан Штаттарда сионисчи идегеттерниң өөскүлүң үндүргени, үргүлчүлеп турар кыжаныышкыннарның болгаш өжээтен үүлгедиишкиннерниң кампаниязы-биле холбаштыр ССРЭ ДХМ-ниң нотазын АКШ-тың Москвада элчин черинге май 11-де хүлээдип берген.

Американ эрге-чагыргалар аазааышкыннарны кылып турза-даа, ол ужур-дүржок үүлгедиишкиннерни чайладырының дээштиг хемчеглерин албайн турар дээрзин көргүзүп турар чаа фактыларны ол нотада киирген.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу шиитпирлиг удурланыышкынны медеглээн болгаш совет албан черлериниң ажылынга чогумчалыг байдалдарны болгаш оларның ажылдакчыларынга айыыл чок чорукту АКШ-тың эрге-чагыргалары үре-түңнелдии-биле хандырарын негээн.

(СЭТА).

АНГОЛАНЫҢ ТАЙБЫҢ БАЗЫМНАРЫ

Анголада демисел доозулзадаа, чамдык черлерде тулчуушкуннар ам-даа уламчылап турар. Мурнуу Африканың расистериниң кезектери чурттуң мурнуу девискээрлеринден үнмээн. Янзы-бүрү үймээнчи бөлүглежиишкиннерниң чамдыызы арга-арыгларга чаштынып алгаш, ук черниң чурттакчыларының амытынынга чедип турар. Чурттуң соңгу чүгүнде, оон иштинде Кабинда провинциязында шыргай арга-арыгларда сепаратчы бөлүглежиишкинниң эчизинге чедир чылча шаптырбаан отрядтары каратуразында аажылап. Ангола Улус Республиказын ол провинцияны аңгылап алырын күзеп турар. Ынчалза-даа оларның хөй кезии боттарының ол оралдажыышкыннарының кедни чогун медереп билгеш, ук черниң эрге-чагыргаларынга дужуп берген. Ол бөлүглежиишкиннерниң баштыңнары үптеп алган чүүлдерин ап алгаш, Анголадан дезип чорупкан. Оларны ээрип, даштыкыже дезип үнген дыка хөй кижилер ам төрээн чуртунче дедир ээп чаныарының аргазын дилеп турар. Анголаже дедир ээп чанып келирин күзээп ол кижилер чуртунга чедип келгеш, нийтилелге ажыктыг күш-ажыл кылыр болза, ангола улус оларны буруудатпас дээрзин Ангола Улус Республиканың чазаа чарлаан. Чүгле ак сеткилдиг шынчызы-биле күш-ажыл кылып тургаш, олар ангола улустуң мурнунга кылган буруузундан келдерел ап болурлар.

Дайын ам-даа доозулбаан, ынчалза-даа Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкин чурттуң национал катап тургустуупарының болгаш экономиктиг хөгжүлдезиниң программазын идип үндүрген. Чурттуң экономиказы чүгле үр үеде аңаа колонизаторларның турганының хараазы-биле хоозураан эвес, харын даштыкы шериг интервенциязының уржуу-биле каража-когаралдарга база таварышкан. Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкин — Анголаның улузунуң революсчу авангарды — Анголаның бүгү чонун кыйгырган: «Ам бистиң төрээн чуртувустуң девискээри империалистерден, хоолезилеттиргеннерден болгаш өскерликчилерден барык-ла бүрүнү-биле хосталганда, шериг тиилелгелерин быжыглаар төлээде, тайбың тургузуушкунче күштерни харамнанмайн киирери мырыңай эргежок чугула. Ол дээрге хамааты бүрүзү аңаа дааскан участокка ак сеткилдиг болгаш бүгү күжүн берип ажылдаар, сагылга-чурумну доктаамал быжыглаар болгаш революсчу серемчилелдиг болур ужурлуг дээни ол-дур. Ангола национал-хосталгалыг демиселдиң чаа үе-чадазынче кирген. Ангола кижи бүрүзү кандыгдаа черге дайынчы-дыр мен дээрзин билген турары эргежок чугула. Шериг тиилелгелеринге ангола улус тылда күш-ажылчы энтузиазм-биле харыылаар ужурлуг». Бо кыйгырыгны Анголаның чону калбаа-биле деткээн. Хөй продукция бүдүрген тудум, оон чурту улам күш кирер дээрзин кижи бүрүзү эки билир.

Анголага чорул тургаш, оон барык-ла бүгү провинцияларын кезээн мен. Анголаның чону бистиң чуртувуска өөрүп четтиргенин чер болганга бээрыга илередип турган, бистиң чуртувус ангола улустуң хосталга болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселиниң эң эгезинден тура оларның талазынга турган болгай. Совет Эвилелиниң дугайын билбес, оон харам чок дузазын болгаш деткимчезин... үнелевес ындыг чер Анголада мырыңай шыргай арга-арыгларда безин чок.

Хоорайлардан болгаш суурлардан эжелекчилерни үндүр сывырган сөөлүнде дораан-на Анголаның чону үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин катап тургузуп эгелээн. Тайбың амыдыралды экижидеринге, экономиканы катап тургузарынга Улусчу армияның дайынчылары болгаш командирлери шуут киржип, үрелген бажыңнарны септээринге дузалажып, оруктарны, көвүрүглерни катап тургузуп, дүжүт ажаап алырынга киржип турар.

Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкин дайзындан хосталган девискээрлерже тускай комиссарларны чоруткан, олар үрелген ажыл-агыйны катап тургузар, бүдүрүлгени эдер, чонну аъш-чем болгаш эмнер-биле хандырар талазы-биле улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны күүседип турар. Комиссарларга актив, оон иштинде херээженнер болгаш аныяктар организацияларының төлээлекчилери улуг дузаны чедирип турар. Кабиндага мен херээженнер организациязының удуртукчузу Мария Бару-биле ужурашкан мен, ол мынча дээн: «Революция Анголада херээжен кижини хостаан. Бис ам эр кижилер-биле деңге чаа аас-кежиктиг амыдыралды тургузар эргелиг бис. Мээң ашаам — балыкчы. Ол — Улусчу камгалал организациязының кежигүнү. Ол далайже чоруптарга, мен оон автоматын ап алгаш, өске өөрүм-биле кады хоорайны камгалажып туруптар мен».

«Бистиң черивистен интервентилерни бүрүнү-биле үндүр сывырар база Анголаның бүгү чонунуң чаагай чоруу дээш эки ажылдаар деп боттары аразында холбаалыг ындыг ийи сорулга бистиң мурнувуста туруп турар. Бистиң провинциявыстың чурттакчылары ону эки билир. Ам кижилерни ажылдаарынче албадаан хереэ чок.» Улустуң хөй кезии аажок тура-соруктуг ажылдап турар. Бистиң төрээн чуртувустуң бүгү байлактары — нефть, алмаазтар, ыяш — олар шупту Анголаның хостуг улузунуң чаагай чоруунга ажыглаттынар» — деп, Кабинда провинциязының комиссары Домингос Эвариста чугаалаан.

Бүгү чурт чаартынып турар. Оон чижээнге бөгүнгү Луандан көөрге-ле четчир. Ол тайбың, күш-ажылчы байдалче шилчээн. Чүгле хаваларда октар болгаш снарядтар истери, найысылалды шыңгыы дайын шылгалдалары таварбайн барбаан-дыр дээрзин сагындырып турар. Дайынның ындыг истери Анголаның хоорай болгаш суур бүрүзүнде эвээш эвес.

Ынчалза-даа балыктар чоорту экирип турар. Анголаның чону тайбың амыдырал тургузуушкунунче кирипкен. Аңаа улуг дузаны оон шынчы өңнүктери, оон иштинде Совет Эвилели чедирип турар. Аңаа даг байлаа тыварының болгаш нефть үлетпүрүнүң совет специалистери, банк ажылдакчыларының бөлүү, профэвилелдериниң делегациязы дыка үр үеде турган.

Анголада ам ийиги фронт — күш-ажыл фронтузу ажыттынган. Ангола Улус Республиканың информация министри Жоао Филипе Мартиниш бистиң корреспондентивис-биле беседазынга мынча деп оңзалап демдеглээн: «Национал чаартылга, экономиканы катап тургузары — ол дээрге база фронт-тур — тайбың дээш демиселдиң фронтузу-дур. Каража-когаралдарны үндүрүп тургаш, тиилелгени чаалап алган бис, ам ол тиилелгени экономика талазы-биле быжыглаары эргежок чугула».

...Ам ангола улус бодунуң экономиказын катап тургузарын болгаш чаа нийтилелди тургузарын бодунуң кол сорулгазы деп санап турар.

Н. СЕМЕНОВ,
(СЭТА-ның корр.).

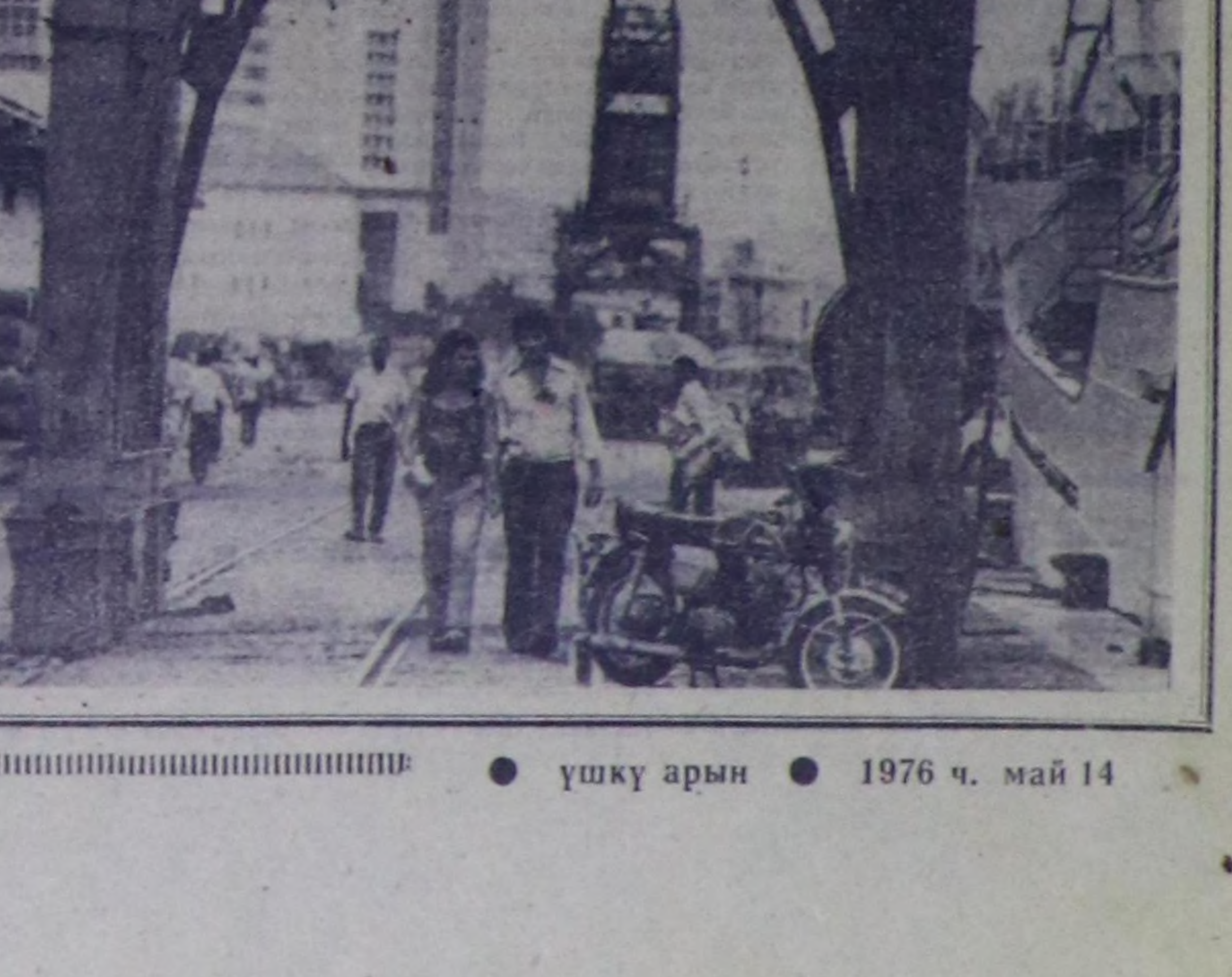

Тайбың амыдыралды тургузарынга аныяк Ангола Улус Республиканың социалистиг чурттар-биле өзүп турар садыг-экономиктиг кады ажылдажылгазы дузалап турар. Найысылалдың портунуң пароходтар доктаар черлериниң чанында Совет Эвилелинден болгаш өске-даа социалистиг чурттардан садыг судноларын улам-на хөйү-биле көрүп болур. Оларда үлетпүрнүң дериг-херекселдери, кодээ ажыл-агый техниказы, автомобильдер, эмнер бар.

Чурукта: Луанданың портунда кезээде ажыл-ишчи шимчээшкин.

• • •

Чурукта: «Вера Лебедева» деп теплоходтан совет далайжы В. Бондарьның найысылалдың портунуң чүдүрүкчүлери-биле чугаалажып турары.

В. БУДАННЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникаазы.)

ЧОНУВУСКА БАРААН БОЛБУШААН

Өске чогаадыкчы организацияга бодаарга, Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилели аныяк организацияларның бирээзи. Ол тургустунга-ла он бир чыл бооп турар. Ынчалза-даа бо кыска үениң дургузунда РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелинде идепкейлиг чогаадыкчы организацияларның бирээзи апарган. Амгы үеде бистиң эвилелде чээрби ийи кижи ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, 18 кижи аңаа кандидаттар болуп ажылдап турар. Бистиң чурукчуларывыс организацияларның янзы-бүрү кааcталга чагыгларын күүседип берип турарындан аңгыда, боттарының ажылдары-биле дыка хөй делгелгелерге кирип турар. Ол чорук чон-биле сырый харылзаалыг болурунга, арга-дуржулганың байыырынга, чогаадыкчы мергежилдиң өзеринге улуг салдарлыг боор-дур. Тываның чурукчулары янзы-бүрү улуг-даа, биче-даа делгелгелерге идепкейлиг киришкенин айтыр херек. Бо эрткен 5 чылдар дургузунда РСФСР-ниң талазы-биле 16, Уралдың, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң зона аайы-биле «Төрээн чурт-биле» деп делгелгелерге болгаш «Кезээде белен» деп Бүгү-эвилел делгелгезинге бистиң чурукчуларывыс [illegible] эвес ажылдарны кииришкен. Оон ыңай бот-тывынгыр чурукчуларның Бүгү-эвилел, Сибирьниң болгаш Омск хоорайның аныяк чурукчуларының зона аайы-биле делгелгелеринге, Томскиге организастаан «Социалистиг Сибирь» деп зона аайы-биле делгелгеге, «Советтиг Россия» деп республика болгаш СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскааткан «Күш-ажылга алдар» деп делгелгелерге киришкилээш, бистиң чамдык чурукчуларывыс көрүкчүлерниң эки үнелелин алган.

Тываның иштинге бистиң чурукчуларывыс бо эрткен беш чыл дургузунда тематика болгаш жанр талазы-биле 73 делгелгени организастаан. Оларны республиканың 50 муң ажыг ажылчы чону сонуургап көрген. Күш-ажылчы кижилерниң эстетиктиг сонуургалын хайныктырарындан аңгыда, уран чурулганың кижизидилгеге, амыдырал дугайында билиг бээр талазы-биле ужур-дузазын чонга тайылбырлаары база чугула ажылдарның бирээзи. Ынчангаш өлче база чогуур кичээнгей салып, 117 ужуражыышкыннарны организастап, 231 лекцияларны номчаан.

Бистиң чурукчуларда ат-алдары алгып, ажылдары дээш улуг үнелелди ап турарларның саны чыл келген тудум-на өзүп орары өөрүнчүг. Х. К. Тойбухаа, Х. С. Мижит-Доржу, Б. С. Байынды болгаш Р. А. Аракчаа олар РСФСР-ниң Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреаттары; ол ышкаш даш чонукчузу ус-шевер Х. К. Тойбухаага болгаш бо одуругларны бижип орар кижиге РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу деп атты тывыскан. Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу деп атты Л. Д. Протасовка, Т. А. Петровка, Р. А. Аракчаага, а Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп атты даш чонукчузу аныяк мастер Б. С. Дупчүрге тывыскан. Чурукчулар Г. С. Суздальцев, Т. Е. Левертовская болгаш Ю. Г. Курский олар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткылаан. Бо дээрге Тываның [illegible] уран чүүлүнүң хөгжүлдезинге чаагай улуг-хуузун киирип турар чурукчуларның болгаш даш чонукчузу ус-шеверлерниң ажылдарын үнелеп, чогаадыкчы ажылдакчыларже доктаамал сагыш салып турарының чижээдир. Ол чорук ус-шеверлерни, чурукчуларны кылган ажылынга ээ-харыысалгалыг болурун күштелдирип, улам-на хөйнү болгаш шынарлыг кылдыр кылырын даандырбышаан, оларны хей-аът киирип турар.

Тываның чурукчулары мурнуку чылдарда кызыы планныг, кижи бүрүзү-ле барык бодунуң дужун харап ажылдап турган. Ам ол стильден уштунарының оруун тып, шиитпирлээр өй келген. Бистиң чурукчулар эвилелиниң ажыл-чорудулгазын делгемчидер, ону хөй талалыг, элээн каш чылдар дургузунда перспективтиг кылдыр тургузары ажыктыг бооп турар.

Аныяк кадрлар белеткээри — кол айтырыгларның бирээзи. Ол талазы-биле бисте уран чүүл училищезинде өөренип турар сургуулдар бар-ла болгай. Оларны белеткээрде санынче эвес, шынарынче кичээнгей салыр херек. Ындыг болганда аңаа дээди эртемниг башкы кадрлар турары кончуг чугула. Ынчангаш башкыларның хуваалдазынче кичээнгейни чыл бүрүде салыр болза эки. Оон ыңай, материал-экономиктиг баазаны тургузары база тергиин чугула. Хөй цехтерлиг төп мастерская тургузуп алыр болза, черле ажыктыг болуру чугаажок. Ынчангаш чогаадыкчы энергиявысты, бүгү-ле билиг-мергежиливисти чонга бараалгадыры — бистиң хүлээлгевис.

С. ЛАНЗЫ,
Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы.

ЭСТАФЕТАНЫ АНЫЯК-ӨСКЕНГЕ

Тываның барыын талазында Бай-Тайга районда Кызыл-Даг деп сууржугаш бар. Суурнуң кудумчулары улуг эвес кызыл дагда кээп үскен. Бо чоок-кавы девискээрни чон Көп-Сөөк деп адап турар. Утказын бодаарга хөй сөөк дээн хевирлиг дижир.

Комбу Ортаа-Шараевич Хертек Кызыл-Дагның школачыларынга Көп-Сөөк дугайында тоолчургу чугааны сонуургаткан. Ооң утказы мындыг. «Шаг шаанда Көп-Сөөк шынаазынга эрес-кежээ, ишчи чон чурттап турган. Бир-ле катап ыраккы черлерден өжелекчи дайзын чедип келгеш, кижилерни, мал-маганны кырып туруп берген. Көп-Сөөктүң улузу чидии-биле демисешкен, ынчалза-даа күш деңи эвес. Шак-ла ынчан Бай-Тайганың ээзи дайзыннарның кырынче хая-дашты чуул бадырыпкаш, оларны чылча шапкан. Оларның өлген сөөгү ол ынчаар көзүргей чыдып калган...»

Сөөлүнде барып чонар-дашты Сарыг-Хөл белиинден тып алган. Чараш даштардан ойнаарактар чонуп, дүрзүлээр турган. Көп-Сөөкте ат-сураглыг мастерлер хөй. Оларның аразында Х. К. Тойбухаа, Х. К. Хуна, С. М. Көгел, Д. Х. Тойбухаа, Х. Ч. Монгалбии дээш өскелер-даа бар.

Уран-шевер мастерлер боттарының талантызын аныяк салгалга дамчыдып турар. Кызыл-Даг школазынга чонар-даштан чазаарының бөлгүмүн РСФСР-ниң Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреады Хертек Каштаевич Тойбухаа каш чыл улаштыр удуртуп келген. Ам ол бөлгүмнү аныяк уран-шевер мастер Дондук Хертекович Тойбухаа удуртуп турар. Чазаарынга сундулуг 12 өөреникчи ында өөренип турар. Тоску классчылар Сарыг-оол Бышкак, Артем Бичелдей, Алдынкыс Сандю, сески классчылар Радик Салчак, Демир Бичелдей, Өпен-оол Салчак болгаш өскелер-даа эң идепкейлиин көргүзүп турар.

Артем Бичелдей бирги класска тура-ла хоочун чазаныкчы Хертек Тойбухааның уран-шевер кылыгларын магадап эскерип көрген. Шевер холдарның бүдүрген янзы-бүрү дириг амытаннары ону кайгадыпкан. Оон бээр-ле ол оолдуң эчис сорулгазы—уран-шевер кылыглар кылыры апарган. Алды чыл эрткенде оон күзели боттанган. Аныяк уран-шеверлерниң бөлгүмүнге ол кирип алган. Ооң удуртукчузу Х. К. Тойбухаа. Эң баштайгы чогаадылгазын—арзылаңчыгашты ол үш неделя дургузунда кылып келген. Түңнелинде башкызының чылыг сөстери ону улам чалгынналдырган. Ол бодунуң өөрү-биле кады шыдыраа база чазап кылган.

Бөлгүмчүлерниң кылган чамдык ажылдары ында школа музейинде шыгжап турар. Музейде тыва улустуң эделелдери, дериг-херекселдер-ле хөй. Ында атеизм булуңу, Тываның дириг амытаннары база бар. Аныяк чурукчуларның ажылдарының делгелгезин база ында организастаан.

Школа музейиниң чөвүлелинде 11 кижи кирип турар. Шупту ажылдарны башкы Калдар-оол Комбуевич Хертек удурткан. Музейниң баазазынга кичээлдер, экскурсиялар, класс шактары, чыыштар эртип турар.

Аныяк уран-шеверлер-биле шак мындыг ажылдың ужур-дузазы улуг болуру чугаажок. Уругларның эстетиктиг кижизидилгезинге, төрээн черинге ханы ынакшылды кижизидеринге ол салдарлыг. Чаңгыс бөлгүм дээрге кончуг эвээш-тир. Он-он шак ындыг бөлгүмнерни чүге тургузуп болбазыл?!

Бистиң республикада уран-шевер кылыглар бүдүрер кайгамчык кижилер кайда-даа бар. Хөмге, ыяшка, кидиске дээш өске-даа чүүлдерге каасталгаларны кайы хире онзагай кылып каан боорун кым-даа билир. Бо бүгүнү аныяк-өскенге дамчыдып, өгбелерниң уран-шевер онзагай чүүлүнге оларны өөредири кончуг чугула айтырыг. Шак ындыг кылыгларны кылып билир хоочуннар школаларга тускай бөлгүмнерни чүге организастап болбазыл. Ындыг бөлгүмнер Кавказта бар-ла болгай!

Бо чүүлдүң төнчүзүнге чүнү айтып болурул дээрге СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бистиң республиканың удуртур органнарының мурнунга бо талазы-биле айтырыгны тургусканын бүгү тала-биле деткиир апаар. Ол чүл дээрге Бай-Тайга районга улустуң ус-тывыш кылыглар мастерскаязы ажыдарының дугайында айтырыг-дыр. Бо талазы-биле СЭКП Бай-Тайга райкомунуң база ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң каттышкан хуралынга хүлээп алган доктаалы база бар. Ол ышкаш аңаа хамаарышкан чижек дүрүмнү база саналдап кииргеш.

З. ЖУРАВЛЕВА,
аныяк туристер станциязының методизи.

ЧУРУКТА: Кызыл-Даг школазында чонар-даштан чазаарының бөлгүмүнүң удуртукчузу Д. Х. Тойбухаа тоску классчылар Артем Бичелдей болгаш Сарыг-оол Бышкак-биле кады орлар.
АВТОРНУҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

8.15—«Аът, боо болгаш хостуг салгын». Уран-чечен телефильм.
9.20—Мультфильм.
9.30—9.40—Чапсар.
9.40—«Хүн бүрүзүнде — чурук». Өңнүг.
9.55—РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Слободяник ойнап тур.
10.00—Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Солдат мемуарлары». 3-кү фильм — «Көдээ башкы».
11.00—Медээлер.
11.10—Уругларга фильм. «Кешка болгаш ооң өңнүктериниң дугайында чугаалар. Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия.
12.30—«Хуулгаазын тыква». Ойнааракtar фильмнизи.
13.05—РСФСР-ниң улустуң артизи, Ленинчи шаңналдың лауреады Е. Образцованың концерти.

КЫЗЫЛДАН

13.50—«Хар кырында одаг». Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

15.00—«Европа: чаартылгалар үези». Политиктиг хайгааракчы А. Потапов дамчыдылганы чорудар.
16.00—РСФСР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Аът, боо болгаш хостуг салгын». Уран-чечен телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.35—«Сылдысчыгаш». Уругларга программа.
18.55—Мультфильм.
19.05—«Неделяда болуушкуннарның тайылбыры». Дамчыдылга.
19.20—Документалдыг фильм.
19.30—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
19.45—«Телетенниң» почтазы. Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Европа: чаартылгалар үези». А. Потапов дамчыдылганы чорудар.
21.25—«Музыкалыг абонемент.»
22.00—Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Солдат мемуарлары». 3-кү фильм—«Көдээ башкы.»
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Бистиң интервьювус

УЛУГ ОРУКТУҢ ЭГЕЗИ

Чоокта чаа Кызылдың педагогика институдунга 1976 чылдың доозукчуларын ажылга хуваар күрүне комиссиязы хуралдаан. Хуваалда талазы-биле күрүне комиссиязының даргазы, институттуң ректору, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Х. С. Алдын-оол-биле солунуң штаттан дашкаар корреспондентизиниң беседазын моон адаанда парладывыс.

— Институттуң эрткен төөгүзүнден чамдык көскү чүүлдерниң дугайын чугаалап көрүңерем, Хомушку Саннотович?

—Бистиң республикага улус өөредилгезиниң хөгжүлдези Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында чедип алдынган. Ооң-биле чергелештир баштайгы дээди өөредилге черин ажытканы бо бүгүге тодаргай бадыткал болур. Ам бо хүннерде институттуң хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларында 1630 кижи өөренип турар. Институтта ажылдап турар 96 башкының үштүң бир кезии—эртем кандидаттары. Ынчангаш келир үениң быжыг билиглиг кадрларын белеткээринге база быжыг деп чугаалап болур.

Бистиң институт республикага эртем-педагогика кадрларын дарганнаар чер апарган. Орус дыл кафедразының башкылары Т. И. Белокопытова, Е. С. Бойко, орус болгаш даштыкы литератураның улуг башкызы Г. И. Принцева, марксизм-ленинизм кафедразының улуг башкылары Д. К. Хадаханэ, М. М. Шикпер-оол олар чоокта чаа эртем кандидаттарының чадазын чедип алган.

Эрткен 20 чылдарда институттуң оруунче хая көөр болза мындыг саннарны маңаа адаары солун болур ийик. Биологияның болгаш химияның 180 башкызын, физика биле математиканың 353, тыва дыл болгаш литератураның 80, орус дыл болгаш литератураның 265 башкызын белеткеп үндүрген. Бо өөредилге чылындан эгелеп педагогика факультеди ажыттынган. Эге класс башкыларының дээди эртемни чедип алырынга ол улуг ужур-дузалыг.

— Республиканың школаларынга институттуң доозукчулары кайы хире чугула херек бооп турарыл, чамдык эртемнерниң башкылары херегледен «ажып» турар ындыг фактылар бар бе?

— Бо чылдың доозукчуларын республиканың барык шупту районнарының башкылары чалап турарын бодаарга шак ындыг байдал бисте чок деп санап болур. Харын башкы кадрларга херегдел ам-даа улуг бооп артпышаан. Бистиң доозукчуларывыс республиканың эң ырак школаларынче ажылдап чоруп турар апарганын эскерип болур. Эң ырак школаларның доозукчулары киреринин экзаменнеринге ханы билиглиг болур чорук көскү апарган.

Бистиң институтту доосканнарның аразында партия, совет, комсомол болгаш профэвилел органнарында ажылдап чоруурлар база хөй. Ол ындыг болур-даа ужурлуг. Чүге дээрге республиканың улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларынга бистиң доозукчуларывыстың киирип турар үлүү улуг. Ылаңгыя партия шугумунда бистиң хөй-хөй доозукчуларывыс ажылдап, чонга бараан бооп чоруурлар.

Ынчалза-даа бистиң доозукчуларның эң кол ажылдаар чери — школалар. Буянныг ажыл-иши-биле чоннуң мактазын чаалап ап чоруурлар оларның аразында хөй. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ак-Довурак ортумак школазының башкызы С. С. Тамдын-оолдуң ады бистиң шуптувуска билдингир. Ат-сураглыг хоочуннар, амыдыралчы оруун чаа эгелеп чоруурлар-даа бисте он-он.

— Бо чылдың доозукчуларынга чүнү күзеп болур силер, Хомушку Саннотович?

— Чүнүң-даа мурнунда күрүне экзаменнеринге бүгү талалыг эки белеткенири, институтту дооскан соонда хуваалда ёзугаар барып ажылдаар апаар.

Доозукчуларның мурнунга мындыг чугула сорулганы салып турар бис. Институтка өөренип тура чедип алган билиглерни чонга алдарлыг бараан болдурар, доктаамал өөренип чоруур, үе-биле, ооң негелделери-биле деңге базар. Ооң-биле кады бистиң социалистиг идеологияның, ленинчи партияның идеяларының идепкейлиг пропагандистери болгаш нептередикчилери болур ужурлуг. Бистиң доозукчуларывыс кажан-даа, кайда-даа ажылдап чораашчок ортузунга идей-кижизидилгелиг, масса-политиктиг ажылга эң көскү рольду ойнаар апаар. Шак ынчаар ажылдап, чурттаары бистиң башкыларывыстың шагдаң бээр-ле чаагай чаңчылы апарган. Ону чедип алырының бүгү-ле аргалары бистиң доозукчуларывыста бар.

Спорт ● Спорт ● Спорт ● Спорт

МОСКВА. «Крылья Советов» стадионда ча адарын янзы-бүрү назылыг болгаш профессиялыг кижилер чорудуп турар. Спорттуң бо маадырлыг, солун хевири уругларга-даа, улугларга-даа тааржыр.

ЧУРУКТА: тренировкада. Мурнуку одуругда спорт мастери, инженер конструктор Галина Бобылева.
А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

ХОРАЛЫГ ОЮН

Суг-Аксы суурга агитквартираларның ада-ие хуралы болган. Аңаа өөредилге-кижизидилгелиг ажыл дугайын чугаалашкан. Хуралдың эгезинде чылыг-чымчак сөстер чаңгыланып турган. Сөөлзүреди санал-оналдар эгээ-дүрбүү дег апарган. Шүгүмчүледип, ады үнген улустар баш сугар чер тыппаан чүве дег арны кызып, дер-бузу бургуткайнып олургулаан. Уруг-дарыының кижизидилгезин болгаш өөредилгезиниң дугайын чугаалаарга, тура халып келгеш, удурланган шимчалиг сөстер октаар изиг кижилер база бар болду.

Башкылар-даа, ада-иелер-даа чаа тывылган «Петух» деп оюн дугайын база чугаалашкан. Ол дээрге мөлчүкчү уткалыг болгаш, уруглар кижизидилгезинге хоралыг оюн болган. «Петухтаалыңар!» дээп соонда шөлээн булуңга стол кырынга көзерлер-даа, рубльдер-даа калбаңайны бээр. Хей-аъды кирген ойнакчыларның ыыт-шимээни чоорту хөрлээлеп-ле үнер.

Ук оюн Суг-Аксының ажылчын кооперациязының коллективинге төрүттүнүп эгелээн. Оон чоорту «Сүт-Хөл» совхозтуң девискээринге тарай берген. Алыскак-чискек кижилер амыраар оюн бо. Олар ойнай бергенде, ажылын-даа, дыштаныр дыжында уттуптар.

Эргим номчукчу, Силерни «Сүт-Хөл» совхозтуң девискээрин хүндүс-даа, дүне-даа кезиринче чаладым. Кайын эгелээр бис? Кайызы-даа дөмей-ле! Че, эртенги шак-тыр, МТМ-че кирер черниң бичии өрээлин бакылай кааптаал. 9—10 шак үези. Бо-ла болгай, демги оюннуң киржикчилери мында база үнмерлежи берген. Тырткан таакпының ыш-бузу—куу туман-на, холунче орулга тайып кирип турарларның амыраан алгы-кышкызы чайгаар-ла чаңгыланы бергилээр. А ажыл? Ол кезек када уттундурар.

Суг-Аксының почта салбырының болгаш ажылчын кооперациязының бажыңнарының «чажыт» өрээлдеринге эртен эрте-даа, кежээ орайга чедир-даа «петухтарның» алгы-кышкызы, үн алышкан дег, чаңгыланып тургулаар. А чамдык кончуг адаанзырак сундулуглар хондур ойнагылаар. Эртенинде шаг-шинек чок кижи дыындыр чүнү кылып алыр боор, аңаа-ла «чирик дугаап» элейтип хүнзээр.

Ол хоралыг оюн чүгле Суг-Аксы суурда эвес, Кара-Чыраа, Кызыл-Тайга болгаш Ишкин суурларда база таран нептерээн. Харын-даа сөөлгү үеде «петухтаарларның» ол «эстафетазын» соора-көрбес чамдык школачы тенекейлер безин хүлээп ап эгелей берген. Калбарыл бар чыдар бо багай оюнну ойнап турарларны көрүп, билип турар кижилер хөй-ле болгай. Бо ада-ие хуралынга ол айтырыгны көдүрүп келгени-даа анаа эвес...

Башкыларның талазындан хемчеглерни ап эгелээн чүве. Ынчалза-даа хөй-ниитиниң бир демниг киржилгези чокка ону сокседыры берге.

К. ОСКАЛ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

ИЛЬХАМ МАМЕДОВТУҢ ЧҮТКҮЛҮ

«Мээң чүткүлүм математика» деп Азербайджанның нефть болгаш химия институдунуң дузалал математика салбырынче кирип тура, 14 харлыг Ильхам Мамедов чугаалаан. Бодунуң чүткүлүнүң дугайында шак ынчаар дидими-биле чугаалаптар хире дидим улуг кижилер безин ховар болгай. А Ильхамга бүзүрээс арга чок. Ооң чажыттары 8-ки классче чаа шилчип турда, Ильхам он чыл школазын алдын медальдыг доосказ, институтче кирериниң экзаменнерин чедиишкинниг дужааган.

Беш хире чыл эрткенде Азербайджанның күрүне университединиң механика-математика болгаш дузалал математика факультеттериниң эртемденнер чөвүлели 20 харлыг Ильхам Мамедовка эргемнер кандидады атты тывыскан.

Мамедовтуң ындыг дүрген өзүлдезиниң чылдагааны чүдел?

Ильхамның ада-иези математикага хамаарылга чок улус. Оолдуң адазы геолог, авазы эмчи. Олар оглун боттарының мергежилинге сундуладыр деп турганы билдингир. Ынчалза-даа амыдыралга бүгү-ле чүвени боттуң туразы-биле чедип алыры берге-ле болгай.

— Ильхам бичиизинде тывызыксыг кижи турган. Музыка башкызы ону композитор кижи болур дээн, аңаа чижек кылдыр Ильхамның чогааткаңы элээн хөй этюдтарны-даа адаап. А англи дыл башкылары ону дыл эртеминге сундулуг деп санап турган — деп, Ильхамның иезин Гюльсум угбай чугаалаар.

«Кым болурул?» деп айтырыгга харыыны шаг-үе берген. Республиканың математика олимпиадаларынга Ильхам хөй катап тиилекчи болган, ол теоремаларның бирээзин шынзыткан соонда, чамдык кижилерниң чигзиниишкинин шуут читкен. Ооң математик болуру чайлаш чок апарган. Ам чаа айтырыг тургустунуп келген. Кижи 14 харлыында студент боол болур бе?

Азербайджан ССР-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозу ол ховар кижиниң—Мамедовтуң чүткүлүн өөренип көргеш, ооң институтче экзамен дужаарын чөпшээрээн.

Дээди өөредилге черинге өөренип турган, Ильхам университетте дээди математиканың курузунга тускай өөренип, студентилерниң эртем ниитилелинге, конференцияларга, семинарларга илеткелдерни доктаамал кылып турган. Үшкү курска, институтту доозарынга чедир 2 чыл артыкан турда, ол диплом болгаш диссертация ажылдарының планын тургузуп алган.

Оолдуң диссертациязы камгалаттынган соонда, Азербайджанның нефть болгаш химия институдунуң дузалал математика кафедразының эргелекчизи, физика-математика эртемнериниң доктору профессор Али Новрузовтан ооң өөреникчизиниң дугайында чугаалап бээрин диледим.

— Ильхам кижи кылып күш четпес ужурлуг чүве кылбаан дизимзе, силер кайгай бээриңер чадап чок боор. Чижээ, бистиң чуртувуста кандидат азы доктор диссертацияларын 25—30 харлыг улус камгалап турары ховар таварылга эвес болгай. А уран чүүлдүң болгаш спорттуң амыдыралынга 12—15 харлыглар безин чайынналчак чедиишкиннерни чедип ап турар чүве. Акселерация—маргылдаа чок факт-тыр. Кижиниң эрте чажындан мээ-медерели сайзырай бээр таварылга бисте кайы хөй. А Ильхам күш-ажылгыр чоруу-биле, талантызы-биле бодунуң чедип ап шыдаар ужурлуг чүүлүн шала эртежик чедип ап, үенин мурнай берген-дир...

А бодунуң дугайында Ильхам канчаар бодап турарыл?

— Профессорнуң чугаазы кончуг шын. Школа, бажыңга бот кичээл, аныяк техниктер бөлгүмү, музыка, шыдыраа, театр, кино, спорт—бо бүгү чүүлдерге мен хонукта 10—12 шакты чарыгдап турган мен. Ол аар, берге-ле чорду, ынчалза-даа кижиге таваржып кээр бергелерни ажып эртер дээш чүткүлдүг болуру чугула.

— А бөгүн силер математик болган-дыр силер, а оон өске сонуургалыңар бар бе?

— Бар, чижээлээрге, Бахтың музыкалыг концерттериниң чаңгызын-даа эрттирбес-тир мен. Анатолий Карповтуң кештерин кичээнгейлиг өөренип, ону анализтеп турар мен.

— Эртем ажылы-биле холбаштыр институтта база башкылап турар болгай силер...

— Ийет, кайызынга-даа хөй үе, күш негеттинер-дир, ынчангаш эртем ажылынче кол кичээнгейни угландырар деп бодап турар мен...

Валерий ГРИГОРЬЕВ,
(ПМА-ның корреспондентизи).
Баку.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чаъс чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 7—12, өскелеринге 13—18 градус чылыыр.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 16—18 градус чылыг болур.

Редактор
В. С. ШАРАВИН

КИНО

МАЙ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Харда үш кижи» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хар кадын» 9.40, 11.25, «Кым болуруа?»—киноклуб 15.00, «Канчап барганың ол» 13.20, 17.05, «Бот херээженге белек» 18.35, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мультфильмнер чыындызы» 10.00, «Талыгырда» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыындызы 15.00, «Сентябрь үнүп кээрге...» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Дерсу Узала» (2 сериялыг) 16.20, 19.00 шактарда.

1968 чылдың февраль 21-де Кызылдың КАИ-зиниң Михаил Павлович Каргаполовтуң адынга тывысканы ВЕ сериялыг № 083759 дугаарлыг чолаачының читкен шынзылгазын күш чок деп санаар.

* * *

1960 чылдың июнь 28-те Анжеро-Судженскийниң КАИ-зиниң Николай Александрович Камзараковтуң адынга тывысканы ВЖ сериялыг № 312686 дугаарлыг 3-кү класстың чолаачызының читкен шынзылгазын күш чок деп санаар.

Редакцияның АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 17151 ЧАГЫГ № 1333.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынының талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00588.